

ХЕРСОНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН, УПРАВЛІННЯ І БІЗНЕСУ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ, ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ТА АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

для аспірантів	1 курсу
підготовки	третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
галузі знань	05 – Соціальні та поведінкові науки
спеціальності	051 – Економіка
освітньо-наукової програми	Економіка

Конспект лекцій з дисципліни «Професійна етика та академічна доброчесність» підготовки фахівців на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти спеціальності 051-Економіка

РОЗРОБНИКИ: Тарасюк А.В. доцент кафедри економіки, підприємництва та економічної безпеки, к.е.н, доцент.

Рецензент: Боровік Л.В., професор кафедри економіки, підприємництва та економічної безпеки, д.е.н., доцент.

Затверджено на засіданні кафедри економіки, підприємництва та економічної безпеки

Протокол № 1 від « 02 » 09 2024 року

В.о. завідувача кафедри

Наталія ШАНДОВА

УЗГОДЖЕНО:

З НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИМ ВІДДІЛОМ

Реєстраційний номер № 50/030-04.09.2024 р.

ВСТУП

Метою навчальної дисципліни «Професійна етика та академічна доброчесність» є формування системи знань і навичок щодо професійної етики та академічної доброчесності, розвиток культури відповідального дослідження, забезпечення високих стандартів професійної поведінки та обґрунтованих етичних рішень у науковій та професійній діяльності.

Вивчення навчальної дисципліни передбачає формування та розвиток у аспірантів компетентностей:

ІК. Здатність продукувати нові ідеї, розв'язувати комплексні проблеми у сфері економіки, а також проводити власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики.

1. ЗК02. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

2. ЗК03. Здатність працювати в міжнародному контексті.

3. ЗК04. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

4. ЗК05. Здатність розв'язувати комплексні проблеми економіки на основі системного наукового світогляду та загального культурного кругозору із дотриманням принципів професійної етики та академічної доброчесності.

5. ЗК06. Здатність критично осмислювати соціальні, культурні та філософські процеси на основі системного мислення, поваги до прав людини, демократичних цінностей і громадянських обов'язків.

6. ЗК 7 Здатність до міждисциплінарного підходу в дослідженнях, розуміння інтеграції знань з різних галузей для аналізу та вирішення проблем сталого розвитку.

7. СК04. Здатність здійснювати науково-педагогічну діяльність у закладах вищої освіти.

Очікувані результати навчання

Внаслідок вивчення навчальної дисципліни аспірант повинен бути здатним продемонструвати такі результати навчання:

1. РН05. Пропонувати нові рішення, розробляти та реалізовувати наукові проєкти, які дають можливість переосмислити наявне та створити нове цілісне знання та/або професійну практику і розв'язувати значущі і фундаментальні та прикладні проблеми економічної науки з врахуванням соціальних, економічних, екологічних та правових аспектів, забезпечувати комерціалізацію результатів наукових досліджень та дотримання прав інтелектуальної власності.

2. РН06. Вільно презентувати та обговорювати з фахівцями і нефахівцями результати досліджень, теоретичні та практичні проблеми економіки державною та іноземною мовами, кваліфіковано відображати результати досліджень у наукових публікаціях у провідних наукових виданнях.

3. РН07. Застосовувати інноваційні науково-педагогічні технології, формулювати зміст, цілі навчання, способи їх досягнення, форми контролю, нести відповідальність за ефективність освітнього процесу з дотриманням норм академічної етики та доброчесності.

4. РН08. Планувати і виконувати емпіричні та/або теоретичні дослідження у сфері економіки та з дотичних міждисциплінарних напрямів, критично аналізувати результати власних досліджень і результати інших дослідників у контексті усього комплексу сучасних знань щодо досліджуваної проблеми.

5. РН11. Розуміти закономірності і тенденції суспільних змін, та їх вплив на соціальні інститути та процеси.

6. РН 12 Працювати в міждисциплінарних командах для комплексного вирішення завдань сталого розвитку, комунікувати з фахівцями різних галузей та залучати широке коло зацікавлених сторін.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. *Професійна етика*

Тема 1. Принципи професійної етики в науковій і освітній діяльності

Основні етичні принципи, що визначають поведінку в професійному і академічному середовищі. Моральні цінності і норми, необхідні для забезпечення академічної та професійної відповідальності. Професійна етика у процесі впровадження результатів досліджень у практику, права і обов'язки дослідників та інституцій щодо захисту інтелектуальної власності. Принципи етичної комунікації в науковій спільноті та з нефахівцями, особливості міждисциплінарної співпраці та роль етики в забезпеченні конструктивного діалогу.

Тема 2. Етика професійної діяльності економіста: відповідальність, конфлікти інтересів та прийняття рішень

Етичні норми у професійній діяльності економіста, відповідальність перед суспільством, організаціями та клієнтами з метою досягнення цілей сталого розвитку. Конфлікти інтересів у професійній практиці та механізми їх вирішення. Принципи прийняття етичних рішень у ситуаціях, що потребують морального вибору, вплив етичних стандартів на репутацію фахівця та ефективність його роботи.

Змістовий модуль 2. *Академічна культура і доброчесність*

Тема 3. Академічна культура і комунікація в науковій спільноті

Етика наукової комунікації з колегами, студентами, представниками інших галузей знань та нефахівцями. Навички вільної презентації та обговорення наукових результатів, дотримання академічних норм при публікації та рецензуванні наукових робіт. Етичні норми роботи в дослідницьких групах, правила спільного використання ресурсів, розподілу результатів праці та відповідальності та дотримання академічної доброчесності при співпраці з представниками різних галузей науки та бізнесу.

Тема 4. Академічна доброчесність у дослідницькій діяльності

Академічна доброчесність у проведенні наукових досліджень. Роль доброчесності у забезпеченні достовірності та надійності наукових результатів. Види та наслідки плагіату, фальсифікації, фабрикації даних, а також методи запобігання цим порушенням. Академічне письмо як етичний аспект наукової роботи, правила цитування, стилістичні вимоги та технічні інструменти для перевірки текстів на унікальність. Види плагіату, його наслідки та ефективні стратегії для уникнення плагіату у наукових текстах.

Змістовий модуль 1. Професійна етика

Тема 1. Принципи професійної етики в науковій і освітній діяльності

1. Основні етичні принципи, що визначають поведінку в професійному і академічному середовищі.

2. Моральні цінності і норми, необхідні для забезпечення академічної та професійної відповідальності.

3. Професійна етика у процесі впровадження результатів досліджень у практику, права і обов'язки дослідників та інституцій щодо захисту інтелектуальної власності.

4. Принципи етичної комунікації в науковій спільноті та з нефаківцями, особливості міждисциплінарної співпраці та роль етики в забезпеченні конструктивного діалогу.

1. Основні етичні принципи, що визначають поведінку в професійному і академічному середовищі.

Кожна трудова діяльність (незалежно від професії) базується на моральній системі суспільства. Проте, існує безліч професій, де такі поняття, як обов'язок, совість, справедливість не є головними в професійній діяльності людини.

Можна бути блискучим музикантом чи фізиком, неабияким інженером чи висококласним токарем і, незважаючи на нестерпний і корисливий характер, користуватися репутацією відмінного фахівця. Приходячи в ці професії, люди не складають жодних присяг, не створюють кодексів честі тощо. Тут провідна роль належить таланту, вмінню, майстерності і працьовитості.

Професії, де «об'єктом праці» виступають живі люди, де в процесі професійної діяльності відбувається вторгнення у внутрішній світ людини до

професіоналів суспільство висуває не тільки вимоги загальної моралі (що стосуються будь-якої людини незалежно від професії), але і специфічні моральні вимоги. Більше того, моральність представника такої професії буде показником рівня професійності.

Отже, виникає така галузь наукового знання, як професійна етика. Проте є дискусія з приводу визначення професійної етики. Одні вчені вважають, що професійна етика виникає як наука про професійну мораль, яка складається з «особливих» норм моралі, що доповнюють загальні моральні принципи. Інші вчені, навпаки, вважають, що деякі моральні норми і принципи в професійній етиці повинні бути обмежені (наприклад, лікар може бути не завжди правдивим, юрист — не завжди гуманним). Третя група вчених вважає, що неправильно шукати якісь особливі моральні норми для професіоналів, як неправильно і обмежувати (ігнорувати) загальні норми.

Професійна етика — система конкретизованих моральних норм і принципів з врахуванням особливостей тієї чи іншої професійної діяльності людей.

Слово «етика» виникло з давньогрецького «ethos», яке у різні часи мало різні значення. Спочатку воно означало місцезнаходження, спільне житло, потім — звичай, темперамент, характер, стиль мислення, а також усталену природу якогось явища. Пізніше видатний мислитель античності Аристотель (384—322 рр. до н. е.), узявши за основу значення етосу як характеру, темпераменту, утворив прикметник «ethicos» — «етичний» для позначення особливої групи людських чеснот — мудрості, мужності, помірності, справедливості тощо — відрізняючи їх від добродетелей розуму. Науку про етичні чесноти (особистісні якості), достоїнства характеру людини Аристотель назвав «ethice» (етика). Так у IV ст. до н.е. етична наука отримала свою назву, яку має і сьогодні.

Рада Європи у документі «Етична поведінка учасників освітнього процесу», вдало об'єднала ідеї багатьох міжнародних документів, які так чи

інакше окреслювали поняття етичних принципів у вищій освіті, до основних віднесено:

Integrity² — суцільна відданість індивідів та усієї інституції моральним принципам та стандартам, які створюють бар'єр для недоброчесності.

Чесність — систематичне уникнення шахрайства, обману, крадіжок та будь-якої безчесної поведінки.

Правда — необмежене прагнення до істини, вільне та відкрите поширення знань та їх вдосконалення (збагачення).

Прозорість — доступність та відкритість інформації, правил, планів, процесів та дій, які передбачають, що працівники університету зобов'язані діяти відкрито,

Повага до інших — повага до гідності інших, їхнього фізичного та психічного здоров'я, на благо колегіальності та співпраці з іншими учасниками освітнього процесу.

Довіра — усі учасники освітнього процесу мають впевненість в чесності та integrity один одного та можуть покластись один на одного.

Підзвітність — учасники освітнього процесу належним чином використовують делеговані їм повноваження.

Справедливість — неупереджене, однакове ставлення до усіх учасників освітнього процесу, позбавлене дискримінації та нечесності.

Рівність та соціальна справедливість — рівний доступ до освіти незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, етнічного, соціального, національного походження, стану здоров'я, інвалідності.

Демократичне управління — управління системою вищої освіти та університетом повинні базуватись на залученні усіх відповідних учасників освітнього процесу та етичному виконанні своїх повноважень керівництвом на різних ланках.

Якісна освіта — усі учасники віддані ідеї досягнення найвищої можливої якості освіти.

Самовдосконалення та вдосконалення системи — учасники освітнього процесу визнають важливість та докладають максимальних зусиль до постійного вдосконалення освітньої системи, зокрема через власний професійний розвиток.

Інституційна автономія — визнання потреби у відповідній самостійності університетів задля уникнення надмірного централізованого політичного контролю за освітньою системою.

Міжнародна співпраця — усі учасники освітнього процесу визнають важливість міжнародної колаборації в освіті.

2. Моральні цінності і норми, необхідні для забезпечення академічної та професійної відповідальності.

Мораль існує у двох формах: особисті моральні якості (милосердя, відповідальність, скромність, чесність тощо) і сукупність норм суспільної поведінки й оціночних уявлень (наприклад, «не вкради», «не вбий» тощо і «справедливо», «порядно», «доброзичливо» тощо).

Моральні якості характеризують особистість з точки зору її здатності до спілкування з собі подібними і співіснування з ними. Вони виступають як риси характеру і виявляються у взаємовідносинах з іншими людьми.

Моральні норми та оціночні уявлення виражають інтереси тих чи інших соціальних груп, суспільства загалом і стають основою поведінки людей. Це знаменник розмаїття індивідуальних дій, один із способів зведення індивідуального до соціального. Вони визначають тип поведінки, необхідний конкретно-історичному суспільству або його більшості.

Отже, моральні якості (особистісні властивості), з одного боку, і моральні норми та оціночні уявлення, з іншого, реалізуються у стосунках між індивідами й виражають суспільні зв'язки між ними. У першому випадку цей зв'язок виступає у суб'єктивно-особистісній формі, а у другому — як об'єктивований, надіндивідуальний зв'язок. Це дозволяє говорити про мораль як соціальні стосунки.

Однак для представників будь-якої професії етичне поведіння — не

простий звук, а життєва необхідність. Це спричиняється тим, що люди, які обіймаються якою-небудь професією, зацікавлені в суспільній довірі, високій якості своїх послуг незалежно від поведження окремих представників цієї професії.

Етика як наука має свій понятійно-категорійний апарат. Такі поняття, як «норов», «вчинок», «моральна норма», «моральний принцип», «моральний ідеал», «оцінка» тощо вживаються і змістовно розкриваються переважно в етиці. До етичних категорій належать «добро» і «зло», «обов'язок» і «совість», «честь» і «гідність», «справедливість» і «відповідальність», «моральний вибір» і «моральний конфлікт», «сене життя» і «щастя», «дружба», «любов» то- що. У них розкриваються найістотніші властивості моральної реальності. Загалом система категорій і понять, або понятійно-категоріальний ряд, розкриває зміст предметної сфери етики.

Зміст предмета етики, як свідчить історичний досвід, відображений в історії етичної думки, залежить від філософської світоглядної системи, на якій базується етичне знання, від соціокультурного фону конкретно-історичного етапу розвитку суспільства, рівня розробки самого етичного знання, — тобто теоретичної рефлексії моральної свідомості про саму себе і соціального замовлення суспільства, окремих спільнот, держави на відповідні ідеї, концепції, теорії.

Етика як наука виконує низку функцій. Головними серед них є: описова, ціннісно-орієнтаційна та функція вироблення етичних знань, які реалізуються в єдності, а їх розмежування має умовний характер.

Моральні явища дещо розпливчасті, невловимі, вони важко фіксуються. Тому завдання етики — вирізнити моральний бік (складову) з різноманіття людської діяльності, визначити й описати реальні звичаї, мотиви поведінки людей. Описування моралі — важке дослідницьке завдання.

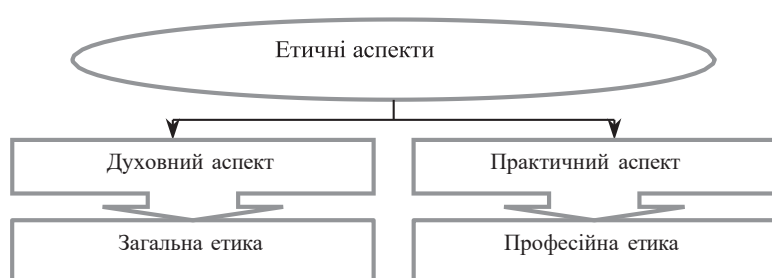
Мораль не є результатом людського свавілля, вона об'єктивно детермінована і виступає необхідною умовою самоорганізації суспільних індивідів.

Соціально-моральна поведінка має свою чітку логіку. Завдання етики полягає в тому, щоб вивчити реальні моральні процеси. Отже, на описовому рівні етика виділяє об'єкт дослідження (мораль), вводить у науковий обіг факти, які підлягають поясненню, інтерпретуються теоретично. Описова функція етики реалізується, переважно, у розділі про етапи історичного розвитку моралі, або історичну типологію моралі.

3. Професійна етика у процесі впровадження результатів досліджень у практику, права і обов'язки дослідників та інституцій щодо захисту інтелектуальної власності.

Суспільна довіра високій якості наданих професійних послуг зростає тоді, коли в рамках певної професії існують високі стандарти здійснення професійної діяльності (у тому числі і високі стандарти поведінки професіоналів).

У професійній сфері існують два етичних аспекти — загальна етика

(духовний аспект) і професійна етика (практичний аспект) (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Етичні аспекти етики

Так, як філософів хвилює благо всього людства, то в їхніх працях, переважно, зустрічається поняття загальної етики, а не етики невеликих груп людей, що представляють окремі професії.

Можна говорити про те, що етика — це галузь філософії, яка обіймається

систематичним вивченням проблеми людського вибору понять про добре і погане.

Це означає, що:

- 1) в галузі етики існують проблеми вибору рішень;
- 2) в етиці існують поняття про добре і погане (моральні принципи);
- 3) етика обіймається наслідками (сутністю) рішень.

Проблемна ситуація виникає, коли людині необхідно зробити вибір між різними діями, і правильний вибір не лежить на поверхні. Етичну проблемну ситуацію можна визначити як таке положення, коли вибір визначеної дії впливає на благополуччя інших людей.

Можна знайти дві стандартних філософських відповіді на це питання:

- 1) **етична поведінка** — це поведінка, що приносить більше користі;
- 2) **етична поведінка** — це поведінка, що відповідає моральним нормам і принципам.

Рис. 1.3. Визначення етичної поведінки

Найбільш складні проблемні ситуації виникають тоді, коли зіштовхуються між собою:

- а) різні моральні норми;
- б) моральні норми і поняття «користь».

Кодекс етичної поведінки дає відповідні рекомендації, точно визначає критерії поведінки, специфічні для певної професії. У кодексах професійної етики, на відміну від теорії загальної етики, можна знайти рішення конкретних проблем. Крім того, у кодексах містяться і професійні вимоги. З погляду визначеної професії, кодекс є декларацією твердих норм поведінки і сприяє виконанню цих норм. Без цього стала б неможливою професійна дисципліна.

Наукове відкриття – це встановлення невідомих раніше, але об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання (ст. 457 Цивільного кодексу України).

Закономірності, властивості та явища матеріального світу можуть бути визнані науковим відкриттям за умови, що вони:

- 1) були раніше невідомими (у світі);
- 2) існують об'єктивно;
- 3) вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання;
- 4) є доступними для перевірки.

Об'єктами наукового відкриття є закономірності, властивості чи явища матеріального світу. Закономірність матеріального світу – це невідомий раніше об'єктивно існуючий зв'язок між явищами чи властивостями матеріального світу, що вносить докорінні зміни у рівень пізнання. Властивість матеріального світу – це невідома раніше об'єктивно існуюча якісна сторона об'єкта матеріального світу, що вносить докорінні зміни у рівень пізнання. Явище матеріального світу – це невідома раніше об'єктивно існуюча.

Первинним суб'єктом права інтелектуальної власності на наукове відкриття є його автор.

Автором наукового відкриття вважається фізична особа, яка шляхом спостереження, дослідження, експерименту чи розмірковування самостійно здійснила наукове відкриття способом, що забезпечує його встановлення; у випадку, коли під час здійснення наукового відкриття згадані вимоги виконували спільно кілька осіб, будь-яке посилання на автора наукового відкриття розглядається як посилання на усіх цих осіб (ст. 1 Женевського договору про міжнародну реєстрацію наукових відкриттів). Автор наукового відкриття володіє комплексом особистих немайнових та майнових прав інтелектуальної власності, перелік яких міститься у ст.ст. 458, 423 та 424 Цивільного кодексу України.

До особистих немайнових прав автора наукового відкриття належать:

- 1) право на визнання його творцем (автором) наукового відкриття;
- 2) право надати науковому відкриттю своє ім'я або спеціальну назву;
- 3) право перешкоджати будь-якому посяганню на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди його честі чи репутації;
- 4) інші особисті немайнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Майновими правами інтелектуальної власності на наукове відкриття є:

- 1) право на його використання;
- 2) виключне право дозволяти використання наукового відкриття;
- 3) виключне право перешкоджати неправомірному використанню наукового відкриття, в тому числі забороняти таке використання;
- 4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Право на наукове відкриття засвідчується дипломом та охороняється у порядку, встановленому законом. Однак, слід зауважити, що на сьогодні не існує спеціального закону, який би визначав порядок видачі дипломів

на наукові відкриття. Комітет з питань науки та освіти Верховної Ради України спільно з Державним департаментом інтелектуальної власності ще у 2004 р. підготував проект Закону України «Про охорону прав на наукові відкриття». Розробка вказаного законопроекту передбачала захист організаційно-економічних та правових інтересів держави, впровадження відповідних заходів, спрямованих на підтримку й охорону одного із найважливіших об'єктів інтелектуальної власності – наукового відкриття, впровадження механізму його державної реєстрації для ефективного використання результатів науково-дослідної діяльності в галузі фундаментальних досліджень. Законопроект був взятий за основу, але у подальшому відкликаний.

4. Принципи етичної комунікації в науковій спільноті та з нефаківцями, особливості міждисциплінарної співпраці та роль етики в забезпеченні конструктивного діалогу.

Істинний професіоналізм включає в себе **моральну домінанту** з її уявленнями про професійну честь, професійну чесність та професійну відповідальність.

Професійна поведінка - це чесне виконання службового обов'язку, обов'язок підтримувати високу репутацію своєї професії, утримуючись від здійснення вчинків, здатних знизити повагу та довіру до професії, завдати шкоди її громадському іміджу. Кожна професія характеризується своїм набором особистісних якостей, які в ній проявляються.

Серед якостей, якими повинен володіти підприємець, називають організаторські здібності, незалежність, прагнення до свободи дій; прагнення творчо працювати, створювати капітал; здатність долати перешкоди і виправляти помилки, не боятися невдач; потреба реалізувати свій особистісний потенціал; готовність до автономної діяльності (вміння покладатися на себе і власні можливості); ініціативність; цілеспрямованість, амбітність, надійність, обов'язковість; вміння прогнозувати, передбачати ситуацію; впевненість у собі, в

прийнятих рішеннях; ерудованість; вміння пристосовуватися до мінливих умов навколишнього середовища (реагувати на зміни в навколишньому світі), а також ділову хватку.

Особистісні якості, притаманні професіоналу, не зводяться до набору якостей, необхідних фахівцеві (кваліфікації, компетентності). Професіонал повинен:

- ставитися до своєї професії як до покликання, пишатися нею, вдосконалюватися, володіти професійною ідентичністю - усвідомленням своєї приналежності до цінностей, цілям, нормам і традиціям своєї професії;
- розуміти соціальну значимість і соціальну відповідальність своєї професії;
- володіти професійно розвиненими діловими, управлінськими та вольовими якостями;
- бути сприйнятливим до нових прогресивних наукових технологій, шукати можливості їх впровадження;
- вміти будувати відносини в колективі, дбайливо ставитися до професійної репутації, честі;
- бути психологічно підготовленим до ділового спілкування та ведення переговорів;
- знати і дотримуватися професійні етичні кодекси, вирішувати всі питання в рамках моральних і правових норм;
- дотримуватися техніки безпеки, трудове законодавство, порядок, встановлений в організації, фірмі;
- підвищувати професіоналізм, використовувати інформаційні освітні технології.

Серед найбільш типових якостей, затребуваних професійною етикою, називають чесність, цілісність, відкритість, прозорість, відповідальність, транспарентність, конфіденційність, об'єктивність,

поважність, законослухняність. Принципи професійної етики включають також конфіденційність, лояльність, чесність, прозорість.

Тема 2. Етика професійної діяльності економіста: відповідальність, конфлікти інтересів та прийняття рішень

1. Етичні норми у професійній діяльності економіста, відповідальність перед суспільством, організаціями та клієнтами з метою досягнення цілей сталого розвитку.

2. Конфлікти інтересів у професійній практиці та механізми їх вирішення.

3. Принципи прийняття етичних рішень у ситуаціях, що потребують морального вибору, вплив етичних стандартів на репутацію фахівця та ефективність його роботи.

1. Етичні норми у професійній діяльності економіста, відповідальність перед суспільством, організаціями та клієнтами з метою досягнення цілей сталого розвитку.

Для економіста важливо, щоб його послуги користувались попитом. А тому необхідно мати довіру суспільства і надавати виключно якісні послуги. Тим більше у сфері грошового обігу і фінансових розрахунків. Економіст повинен дотримуватись таких принципів: об'єктивності, незалежності, планування діяльності, контролю, конфіденційності, професіоналізму, компетентності, доброзичливості.

Принцип професіоналізму - ступінь відповідності особливостей особистості та її підготовленості до успішного здійснення професійної діяльності. Люди однієї професії з різною успішністю справляються з вирішенням її завдань. Основні рівні професіоналізму: вищий (класний професіонал); середній (хороші показники, але немає ініціативи); низький (посередність часто припускається помилок, промахи, потребує безперервного контролю).

Принцип гуманізму. Для професійної етики вихідним моментом є принцип гуманізму, тобто визнання цінності, неповторності кожної

людської особистості, утвердження в повсякденній діяльності її прав не тільки на життя, здоров'я, а й на честь, гідність і свободу.

Ідея гуманізму дуже багатогранна і її зміст змінювалося в різні історичні періоди розвитку суспільства. В даний час в етиці виділяють три основних сенсу гуманізму:

- гарантія основних прав людини як умова збереження гуманних підстав його буття;
- підтримка слабких, що виходить за рамки звичайних уявлень даного соціуму про справедливість;
- формування соціальних і моральних якостей, що дозволяють особистості здійснювати самореалізацію на базі суспільних цінностей.

Таким чином, гуманізм передбачає турботу про конкретну людину, прагнення суспільства до створення умов для реалізації його можливостей і задоволення потреб. Реалізація принципу гуманізму в різних видах діяльності має свої особливості. Так, гуманізм у праці педагога реалізується, насамперед, в любові до студентів, яка звеличує, облагороджує самого вихователя, робить його здатним розуміти сокровенні устремління учнів, збагачувати їх моральний світ. Реалістичне ставлення педагога до своїх підопічних є одним з важливих факторів встановлення взаєморозуміння, виникнення відповідного почуття, співтворчості, а також дієвим інструментом реалізації принципу гуманізму на практиці.

Принцип гуманізму передбачає визнання за кожною людиною (у тому числі за пацієнтом, клієнтом) прав на свою точку зору, на свої переконання і відповідні звички, манери, лінію поведінки (зрозуміло, в тих рамках, в яких вони не призводять до ущемлення інтересів інших людей). Фахівець не повинен нав'язувати свої пристрасті, своє ставлення до інших людей, не повинен проявляти зарозумілість, байдужість або неухважність до оточуючих. Зрозуміло, що кожна професія має свої

тонкощі, свої можливості затвердити гідність, цінність кожної людської особистості (як, втім, і принизити). Багато що залежить від конкретної ситуації.

Принцип справедливості – основоположний принцип права, який являє собою ідею домірності вкладеного та отриманого в усіх сферах життєдіяльності людини та їхнього правового забезпечення, а також передбачає вимогу відповідності між практичною роллю різних індивідів (соціальних груп) у житті суспільства та їхнім соціальним становищем, між їхніми правами та обов'язками, правопорушенням і відповідальністю, заслугами людей та їхнім суспільним визнанням.

Універсальну справедливість характеризує, насамперед, визнання таких правових цінностей, як життя, власність, добре ім'я («честь»), які втілюються у визнанні прав людини, і головним чином, його права на свободу, які можна знайти вже в древньому кримінальному праві. Призначенням справедливості традиційно вважається підтримання та відтворення рівноваги чи рівної міри. Вона застосовується як для критичної оцінки поведінки людини з позиції певних правил, так і для критики самих цих правил та їх застосування.

Принципи економічної відповідальності – система формальних і неформальних норм та правил поведінки господарських суб'єктів-власників, що перебувають у стані *економічного вибору* та приймають рішення щодо раціонального використання (вигідного розміщення) обмежених ресурсів. Економічна відповідальність, як складовий елемент господарського механізму, за своєю суттю є відповідальністю в разі виникнення несприятливих економічних наслідків при невиконанні певних зобов'язань, що зачіпають економічні інтереси певних суб'єктів. Механізм економічної відповідальності – це закономірна, об'єктивна сукупність принципів і форм зв'язків стосунків, що розвиваються,

виникають у процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання споживання матеріальних благ і дозволяють з'єднати відособлені види діяльності в єдиний суспільно необхідний процес виробництва.

2. Конфлікти інтересів у професійній практиці та механізми їх вирішення.

Професійна мораль конкретизує загальні моральні норми й оцінки, які визначають ставлення людини до своїх професійних обов'язків, до об'єкта праці, до колег за професією, до партнерів, до суспільства загалом. Це насамперед усвідомлення своєї моральної відповідальності й готовність виконувати свій професійний обов'язок.

Центральним поняттям професійної моралі є поняття професійного обов'язку, яке поєднується з поняттям відповідальності. Професійний обов'язок – це службові і моральні вимоги до певного виду діяльності. Проаналізувати результати своєї праці з позицій загальнолюдських моральних цінностей спеціалісту допомагає професійна совість. Вона пересікається з такими поняттями як професійна честь, професійна гідність, професійна справедливість. Професійна честь і гідність визначають оцінку даної професії суспільством (честь) та самооцінку її самими представниками цієї професії (гідність). Від професійного такту залежать взаємини з іншими людьми, вирішення під час спілкування з ними ділових проблем. Професійна справедливість – це спів розмірність між заслугами та їх визнанням, правами і обов'язками, злочинами і покараннями. Професійна етика обґрунтовує певну систему моральних норм, що регулюють поведінку та взаємини людей у тій чи іншій професійній діяльності. Американські дослідники Блейк і Мутон запропонували класифікацію типів взаємовідносин в робочій групі. Вона заснована на комбінації двох головних параметрів: *увазі до людини, мірі обліку інтересів людей і увазі до виробництва, міри врахування інтересів*

справи.

Це п'ять типів взаємовідносин всередині колективів, що істотно розрізняються з точки зору морально-психологічного клімату.

Невтручання: низький рівень турботи керівника і про виробництво і про людей. Керівник багато робить сам, не делегує своїх функцій, не прагне до серйозних досягнень. Головне для нього зберегти свою посаду.

Тепла компанія: високий рівень турботи про людей, прагнення до встановлення дружніх відносини, приємних атмосфери, зручних для співробітників темпу роботи. При цьому керівника не особливо цікавить, чи будуть при цьому досягнуті конкретні і стійкі результати.

Задача: увага керівника повністю зосереджена на рішенні виробничих задач. Людський чинник або недооцінюється, або просто ігнорується.

Золота середина: керівник в своїй діяльності прагне оптимально поєднувати інтереси справи і інтереси персоналу, він не вимагає дуже багато чого від співробітників, але і не займається потуранням.

Команда: найбільш переважний тип взаємовідносин в робочій групі. Керівник прагне максимально враховувати інтереси виробництва і інтереси колективу, об'єднанню діловитості і людяності на всіх рівнях відносин.

Конкретизація ж загальних моральних принципів і норм стосунків відповідно до особливостей того чи іншого виду професійної діяльності є "професійною" мораллю. Вона виникає у зв'язку з суспільним розподілом праці, що поклав початок відокремленню соціально-професійних груп. З їх утворенням виникла потреба в регулюванні стосунків між професіоналами та професіоналів з клієнтами.

Моральний конфлікт, за думкою вітчизняних науковців В.О. Лозового, М.І. Панова,- є специфічною ситуацією вибору між рівними для даної людини, але взаємовиключними моральними цінностями.

Моральний конфлікт — це зіткнення моральних норм в індивідуальній та суспільній свідомості, що пов'язане з боротьбою мотивів та вимагає морального вибору. Автори підкреслюють, що особливість морального конфлікту полягає в тому, що в ситуації, яка складається, вибір будь-якого вчинку як слідування тій чи іншій нормі моралі веде до порушення іншої норми. Складність полягає не в тому, що людина може не знати деяких норм моралі, через що не в змозі зробити вибір, а також не в тому, що вона не воліє виконувати вимоги моралі, а в необхідності розв'язувати зіткнення цих вимог.

Існують два види моральних конфліктів: зовнішні та внутрішні. Зовнішні виявляються як гострі моральні суперечності між людьми. Вони відображають розходження спрямованості ціннісних орієнтацій окремих особистостей, соціальних груп і суспільства. Для зовнішнього конфлікту характерно заперечення правильності протилежних переконань, поглядів, цінностей, ідей.

Зовсім інша природа внутрішніх конфліктів: їх джерелом є складність, різнохарактерність самих мотивів особистості, що знаходяться у підпорядкованості та супідрядності один до одного. Специфіка внутрішнього конфлікту полягає в тому, що для нього характерна боротьба цінностей, норм, мотивів, які особистість визнає правильними.

Існує безліч форм виявлення моральних конфліктів. Вони зумовлені особливостями діяльності людини, специфічними умовами, за яких здійснюється ця діяльність, соціально-психологічними характеристиками учасників конфлікту та іншими обставинами.

Розвиток конфлікту вимагає його вирішення. Засобом розв'язання конфлікту є «золоте правило» — «з двох лих обрати менше». Менше зло не є добро, але воно являє собою компроміс у тих випадках, коли гармонія принципово неможлива для учасників конкретної ситуації. Найважливіший та болісний вибір стоїть перед людиною, коли вона

повинна обирати між добром і добром. Різні «види добра» можуть знаходитись на різних щаблях нашої ціннісної ієрархії, в такому разі вибір зробити легше: «нижчими» цінностями спокійно поступаються заради «вищих». Але вибір між цінностями «вищими» та рівними за значенням — це завжди важкий внутрішній конфлікт. У такому випадку людина переживає внутрішню боротьбу, в ній відбувається важка аналітична робота, яка націлена на те, щоб передбачити наслідки свого вибору. Яку б цінність людина не поставила на перше місце у своєму виборі, вона завжди буде шкодувати про ту цінність, якою знехтувала. У філософсько-етичній літературі неодноразово робилися спроби виробити рекомендації, які б сприяли подоланню та розв'язанню моральних конфліктів. Загальним принципом у вирішенні моральних конфліктів висувається положення про ієрархію моральних цінностей, систему переваг. Аксиомою у розв'язанні моральних конфліктів нерідко є положення про пріоритет суспільного інтересу перед приватним. На жаль, у реальній дійсності це сприймається та реалізується дуже спрощено: інтересами особи нехтують заради загальних інтересів. Підпорядкування особистого суспільному — є крайній, хоча такий, який часто зустрічається, варіант вирішення проблемної ситуації. Оптимальний вихід з конфліктної ситуації передбачає не тільки готовність особи пожертвувати власними інтересами, а й зусилля суспільства, спрямоване на задоволення інтересів особи.

3. Принципи прийняття етичних рішень у ситуаціях, що потребують морального вибору, вплив етичних стандартів на репутацію фахівця та ефективність його роботи.

Професійна етика покликана дати теоретичне обґрунтування сутності трансформації загальних норм і принципів моралі до специфічних умов професійної діяльності людей відповідно до уявлень про професійний обов'язок, благо, добро і зло, справедливість,

совість, честь та інші моральні цінності.

Слід зазначити, що професійна етика розвивається на перетині теоретичного, нормативного і прикладного складників (компонентів) етики. Її зміст визначається специфічними завданнями конкретного виду професійної діяльності. На теоретичному рівні розглядаються сутність, специфіка морально-професійних відносин, їх місце і роль у житті суспільства, сучасний стан і тенденції розвитку.

Завдання професійної етики в тому, щоб вивчити складний процес віддзеркалення професійних стосунків у моральній свідомості, у морально- професійних нормах, провести чітку межу між морально- професійними явищами і явищами професійної майстерності, вивчити суспільні завдання, цілі професії і їх значущість у соціальному прогресі, саме цим сприяючи їх успішному виконанню.

Нормативний рівень концентрує в собі вивчення та обґрунтування практичних рекомендацій, конкретних моральних норм. При цьому важливо відзначити, що професійна етика не створює норм, особливих нормативів для спеціалістів тієї чи іншої професії. У такому разі вона перестає бути наукою, перетворюється на моралізаторство.

Завдання професійної етики щодо свого об'єкта - морально- професійних стосунків на прикладному рівні полягає у сприянні й втіленні гуманістичних імперативів у специфічні умови професійної діяльності, встановленні меж бажаного, дозволеного і неприпустимого, обґрунтуванні морально- професійного ідеалу та певного зразку, еталону, взірця поведінки, нормативного ідеалу в конкретній сфері професійної діяльності.

Професійна етика далека від дріб'язкової регламентації поведінки людей. Вона своїми рекомендаціями виробляє у працівників здатність до максимальної моральної орієнтації, до встановлення моральних кордонів застосування творчих прийомів, тим самим визначаючи лише основні моральні норми і принципи професійної поведінки. Спосіб поведінки у

кожному окремому випадку визначається самою особистістю, стає справою її морального досвіду, професійного такту.

У професійній етиці можна простежити зв'язок тих чи інших видів діяльності й морально-психологічних якостей, поєднання суспільних інтересів із спрямованістю, інтересами і покликанням окремої особистості. Потреби практики визначають ціль тієї чи іншої професії і вимагають від працівників відповідного профілю необхідної кваліфікації (професіоналізму, компетенції), з одного боку, її етичної підготовки, що передбачає теоретичне освоєння норм і принципів моралі для застосування їх у професійній практиці, - з іншого. Кожна людина залежно від обставин життя постійно тією чи іншою мірою втягується у рольове спілкування з різними професіоналами, наприклад, з лікарем, юристом, педагогом тощо. При цьому вона очікує від них не тільки кваліфікованого виконання їх обов'язків щодо задоволення її потреб, інтересів, а й уважного, увічливого до неї ставлення. Тому професійна етика покликана дати рекомендації професіоналам, посадовим особам, у тому числі й керівникам, щодо моральної складової у виконанні професійних функцій.

Внаслідок цього моральна характеристика працівника не може обмежуватися його широкими соціальними позиціями, а за необхідності має поширюватися на його суто професійні властивості, розглядатися завжди під кутом зору стосунків, що формуються у рамках цієї професії, її місця і ролі у житті суспільства.

Призначення професійної етики полягає не тільки в тому, щоб розкрити об'єктивні причини виникнення, закономірності й тенденції розвитку морально-професійних відносин, не тільки конкретизувати зв'язки моральних норм, принципів та оціночних суджень сучасної моралі, уявлень про добро, справедливість відповідно до особливостей професійної діяльності, а й показати сам характер впливу цих загальнолюдських моральних норм і принципів на практику

професійних стосунків, розкрити те, як вони відбиваються у свідомості представника тієї чи іншої професії та втілюються в його поведінці, ставленні до людини як споживача послуг.

Професійну етику не меншою мірою цікавлять і "антиномії професійних вчинків", які виявляються у конфліктних формах поведінки, і в зв'язку з цим - розкриття засобів розв'язання конфліктів у рамках конкретної професії. На підставі цього вона пропонує практичні рекомендації з урахуванням конкретних історичних умов і суспільних завдань. Професійна етика покликана також дати рекомендації щодо розкриття причин деформації морально-професійної свідомості, і шляхів, методів її викорінення. Оскільки мораль виступає надзвичайно важливим елементом людської діяльності, сама діяльність людей у всій її різноманітності та специфічності не може не накладати відбиток і на специфіку моральної регуляції.

Види професійної етики - це ті специфічні особливості професійної діяльності, які спрямовані безпосередньо на людину в тих чи інших умовах його життя і діяльності в суспільстві.

Етика відображає різноманіття моральних норм, розкриває різнобічність професійних моральних відносин.

Існують окремі види людської діяльності, де висуваються надзвичайно високі моральні вимоги до людей, які професійно нею займаються.

Змістовий модуль 2. Академічна культура і доброчесність

Тема 3. Академічна культура і комунікація в науковій спільноті

1. Етика наукової комунікації з колегами, студентами, представниками інших галузей знань та нефаківцями.

2. Навички вільної презентації та обговорення наукових результатів, дотримання академічних норм при публікації та рецензуванні наукових робіт.

3. Етичні норми роботи в дослідницьких групах, правила спільного використання ресурсів, розподілу результатів праці та відповідальності та

дотримання академічної доброчесності при співпраці з представниками різних галузей науки та бізнесу.

1. Етика наукової комунікації з колегами, студентами, представниками інших галузей знань та нефаківцями.

Наука тісно пов'язана з розвитком моральності, залежить від моральних цінностей та імперативів різних епох, у свою чергу, мораль часто регулюється й навіть визначається наукою. Наукове знання, з'ясовуючи, що можна і що не можна, визначає межі й орієнтири пізнання, межі дозволеного і недозволеного, тим самим усвідомлюються реальні можливості людини, вдосконалюються критерії морального вибору. Таким чином, наука виробляє не тільки знання, а й певні етичні норми.

Наука як соціальний інститут передбачає наявність певної системи ціннісних орієнтацій, цільових установок та імперативів. Щоб успішно проводити дослідження і служити Істині, кожен учений повинен їх освоїти. Важливими принципами наукового етосу є наукова чесність (недопустимість фальсифікацій і плагіату), інститут посилань. Порушення етичних принципів повинно каратися науковим співтовариством, незважаючи на минулі заслуги.

У принципі, як і природа, наука не підкоряється категорії моральності, оскільки її головна мета - об'єктивна істина, але в реальності наука не може бути безсторонньою, оскільки її створюють люди, які піддаються різним спокусам, пристрастям, роблять помилки й водночас володіють тими чи іншими моральними якостями, одним словом, моральні аспекти діяльності вчених не можна ігнорувати.

Учений творить у суспільстві, чия історія, чие сучасне становище неперервно впливають на нього. І, звичайно, існує зворотний зв'язок - учені нарівні з рештою мислячих людей впливають на суспільство.

Служіння моральним ідеалам впливає з розуміння вченим своєї відповідальності перед суспільством. Вченому багато дано. Його творча праця виробляє в нього строге і неупереджене мислення, здатність до точного

логічного міркування. Суспільство уважно прислуховується до слів ученого: його діяльність може мати серйозні наслідки для людства. Відповідальність ученого перед суспільством вимагає від нього громадянської мужності. Це притаманне далеко не всім. І далеко не все залежить від ученого.

У науковому товаристві склалася з часом своя система моральних норм, імперативів, заборон, що регулюють наукову діяльність, тобто етичний кодекс ученого.

В усьому світі етичні кодекси вченого базуються на розумінні того, що належна практика у сфері науки сприяє довірі в середовищі наукового співтовариства та між ним і суспільством, що є необхідним для розвитку науки. Вчені повинні бути впевненими в надійності результатів роботи своїх колег. У свою чергу, суспільство має бути впевненим у чесності науковців та достовірності результатів їхніх досліджень. На жаль, останнім часом така довіра похитнулася у зв'язку з тим, що в багатьох країнах спостерігалися серйозні порушення етики, які підірвали авторитет науки та довіру суспільства до вчених.

Зокрема, в Україні на початку 90-х років відбулося нівелювання етичних норм, коли загальнолюдські цінності зазнавали комерціалізації. В науковій сфері України зустрічаються прикрі випадки корупції.

Щоб запобігти розвитку неетичних підходів серед наукової спільноти в Україні, усі науковці мають усвідомлювати важливість високоетичної поведінки та свою відповідальність за формування громадської думки щодо науки. Національна академія наук України опрацювала «етичний кодекс ученого України» і схвалила його на загальних зборах Академії 15 квітня 2009 р.

В етичному кодексі ученого знаходять своє відображення, по-перше, загальнолюдські моральні вимоги і заборони («не вкради», «не бреш»), пристосовані, зрозуміло, до особливостей наукової діяльності. Скажімо, крадіжка оцінюється в науці як плагіат, коли науковець видає одержані кимось іншим результати за свої; брехнею вважається навмисне спотворення (фальсифікація) даних експерименту.

Справжня наукова творчість - моральне заняття... На вищому рівні служіння істині вчений виявляється поборником моральних ідеалів людства. Етика вченого - галузь професійної етики, яка визначає його моральні відносини з колегами та учнями, ставлення до досліджень інших учених, а також до своїх власних.

У «моральний мінімум ученого» входить передусім обов'язковість посилань на чужі ідеї при точному цитуванні джерела, недопустимість плагіату, толерантність у відносинах з опонентами. Морально неприйнятним у науці є нав'язування своїх ідей і теорій адміністративними методами.

Надзвичайно важливим принципом етики вченого є передбачення соціальних і екологічних наслідків своїх досліджень і прийняття моральної відповідальності за ці наслідки.

Моральність ученого значною мірою визначається його людяністю і цільністю особистості, коли спеціалізований суб'єкт пізнання не знищує в ньому людини. Якщо говорити про моральні принципи вченого, то вони охоплюють дві сторони - поняття моральності як особистості і моральності як ученого.

Наукова праця вимагає абсолютної правдивості. Дуже часто результати дослідів суперечать очікуванням, ріжуть під корінь вихідну концепцію. Основний етичний принцип наукової роботи - чесне ставлення до цих результатів. Тут потрібна мужність. Тим більше вона необхідна, коли вже опублікована робота виявляється помилковою і її спростовують. Чесний учений має визнати свою помилку, прийняти науково аргументоване спростування.

Науковець зобов'язаний протидіяти конформізму в науковому співтоваристві, брати активну участь у процесах атестації наукових кадрів, протистояти присудженню наукових ступенів і звань за роботи, що не відповідають сучасним досягненням світової науки або виконані з порушенням норм етики, зокрема, а також рішуче викривати факти плагіату й інших форм порушень авторського права.

Учений має активно протидіяти псевдонауці, виступати проти поширення в суспільстві псевдонаукових поглядів і рекомендацій, не чинити дій, що можуть

завдати шкоди професійній репутації іншого вченого. Проте за наявності неспростовних доказів неетичної поведінки чи непрофесійних дій ученого наукове співтовариство має у відкритій неупередженій дискусії дати їм відповідну оцінку.

Етичні норми науки служать для утвердження й захисту специфічних, характерних саме для науки цінностей. Першою серед них є безкорисливий пошук і відстоювання істини. Широковідомий, наприклад, вислів Арістотеля: «Платон мені друг, але істина дорожча», смисл якого полягає в тому, що в прагненні до істини- вчений не повинен рахуватися ні зі своїми симпатіями і антипатіями, ні з якими б то не було іншими обставинами.

Найважливішою у сфері етики вченого світу є проблема авторства наукових відкриттів, плагіату - компетентності й фальсифікації цих відкриттів. У науковому співтоваристві прийнято встановлювати достатньо жорсткі санкції за здійснення подібних актів. Учений може помилятися, але не має права фальсифікувати.

Наукова спільнота ігнорує науковців, які займаються плагіатом, бойкотує їх, припиняє з ними будь-які наукові контакти, відмовляється від спільної роботи. Для досліджень, що претендують на науковий статус, обов'язковим є інститут посилань, завдяки якому фіксується авторство тих чи інших ідей. Інститут посилань - це «академічна складова науки». Крім того, цей інститут забезпечує селекцію того нового, що свідчить про зростання наукового знання.

У повсякденній науковій діяльності звичайно буває нелегко відразу ж оцінити одержане знання як істину чи помилку І ця обставина знаходить відображення в нормах наукової етики, які не вимагають, щоб результат кожного дослідження обов'язково був справжнім знанням. Вони вимагають лише, щоб цей результат був новим знанням і так чи інакше - логічно, експериментально й т. д. - обґрунтованим.

Відповідальність за дотримання таких вимог лежить на самому вченому, і він не може переадресувати їх комусь іншому. Щоб задовольнити ці вимоги, він повинен добре знати все те, що зроблено і що робиться в його галузі науки;

публікуючи результати своїх досліджень, зазначити, на які дослідження попередників і колег спирався. І саме на цьому фоні вчений має показати те нове, що відкрито й опрацьовано ним самим. Крім того, в публікації він повинен навести ті докази й аргументи; за допомогою яких обґрунтовує одержані ним результати; при цьому зобов'язаний дати вичерпну інформацію, що дає можливість провести незалежну перевірку його результатів.

2. Навички вільної презентації та обговорення наукових результатів, дотримання академічних норм при публікації та рецензуванні наукових робіт.

У сучасному світі інформація є одним з ключових ресурсів в повсякденному житті і в науці зокрема. Саме від того, якою інформацією і знаннями ми володіємо, залежить наш вибір, наша поведінка. У діловій сфері, зокрема науці, важлива не тільки інформаційна обізнаність, а й здатність зрозумілого і грамотного представлення інформації клієнтам, партнерам, колегам-науковцям і пресі. Адже від того, як публіка сприйме інформаційний посыл залежить успіх майбутньої справи.

Найбільш поширеним і наочним способом представлення інформації в даний час є презентації. Вони можуть бути незамінні при інформуванні аудиторії про наукові результати або проект, під час відстоювання своєї точки зору, демонстрації досягнень або доказу доцільності інвестування коштів.

Дослівно «презентація» означає «представлення». У широкому сенсі слова термін «презентація» (від лат. *praesentatio* – представлення, вручення) це виступ, доповідь, захист перспективного або завершеного проекту, представлення робочого плану, технічної пропозиції, готового товару або послуги, результатів дослідження, контролю, випробувань і багато іншого.

Проводяться презентації з метою найбільш яскраво продемонструвати громадськості новий результати наукових досліджень, бізнес-проекти тощо. Коли говорять про те, що йде презентація, зазвичай мається на увазі, що хтось комусь щось представляє – показує, пояснює, доповідає. Найчастіше презентація

передбачає залучення уваги до чогось нового, наприклад, до нових результатів дослідження, до нового товару чи послуги.

Презентацією також можна назвати і подання керівництву організації результатів роботи групи співробітників, які розробили новий проект. Говорячи узагальнено, представлення ідей, людей, виробів, матеріалів і послуг – це завжди презентація.

Можна дати кілька визначень презентації.

Презентація – це спосіб подання інформації.

Презентація – це систематизоване, впорядковане і, по можливості, яскраве, образне представлення чого-небудь, що привертає увагу аудиторії.

Презентація – це цілеспрямований комунікаційний процес, який розв'язує завдання доведення будь-якої інформації до певного кола осіб.

Презентація сьогодні – це не тільки незамінний інструмент комунікації, який використовується на семінарах і конференціях, а й спосіб адекватно реагувати на сучасні вимоги ринку і споживача. За допомогою презентації можна образно та коротко розповісти і показати переваги товару, послуги, надати інформацію про отримані результати наукового дослідження, про бізнес-проект інвесторам і т.п.

Оскільки, 60–80% інформації людина отримує через зорове сприйняття навколишньої дійсності, найбільш ефективною є передача знань через графічне зображення і може реалізуватися за допомогою плакатів, запису та відтворення звуку, слайд-проекторів і т. п.

При презентації відбувається представлення аудиторії певної інформації, тобто презентація є однією з форм комунікації. При цьому вона поєднує в собі усне мовлення, ілюстративні матеріали, які пропонуються аудиторії у вигляді малюнків, схем, матеріальних об'єктів, а іноді є і можливість випробувати, оглянути ці об'єкти, щоб скласти про них свою власну думку.

Таким чином, ефективність такої форми комунікації, як презентація обумовлена тим, що тут можуть бути одночасно задіяні кілька каналів сприйняття.

У вузькому розумінні презентація – це документ, створений в програмі PowerPoint. Презентацією у програмі Power Point називається група логічно взаємопов'язаних слайдів, що вирішують завдання наочного представлення необхідного наукового, демонстраційного або навчального матеріалу.

Презентація може складатися, як правило, з кількох слайдів. Мультимедійна презентація створюється для підтримки доповіді і повинна бути, перш за все, інформативною.

Інформація повинна бути представлена в найбільш наочній і переконливій формі. Для цього використовують графіку, відео і звукову інформацію.

Основні ідеї відображаються в текстових фрагментах. Вони зазвичай невеликі.

Учений має дотримуватись найвищих професійних стандартів планування та проведення наукових досліджень на основі глибоких знань про доробок світової науки в певній галузі. Він зобов'язаний знаходити найприйнятніші з огляду на адекватність та економічну виправданість шляхи розв'язання досліджуваної проблеми.

Висновки завершеного дослідження вчений повинен викладати об'єктивно, незважаючи на очікування замовника.

Об'єктивність несумісна з упередженими думками, вона вимагає обґрунтування тверджень логікою і фактами. Один з основних моральних принципів науки - засудження суб'єктивізму.

Вчений має дбати про бездоганну чесність і прозорість на всіх стадіях наукового дослідження та не допускати проявів шахрайства, зокрема фабрикування та фальшування даних, піратства і плагіату. Неприпустимим є намагання керівних осіб упереджено впливати на характер отримуваних у дослідженні даних і висновків. Учений служить лише об'єктивній істині.

Основною мотивацією діяльності науковця має бути прагнення до пізнання та бажання збагатити науку новими знаннями. При цьому найвищою нагородою вченого є досягнення істини та визнання наукового співтовариства. Він має право та обов'язок захищати свій науковий пріоритет.

3.Етичні норми роботи в дослідницьких групах, правила спільного використання ресурсів, розподілу результатів праці та відповідальності та дотримання академічної доброчесності при співпраці з представниками різних галузей науки та бізнесу.

Наукові відкриття є продуктом соціального співробітництва й належать науковому співтовариству в цілому, хоча б уже тому, що кожне відкриття має певну наукову базу, створену попередниками. У першовідкривача немає якихось особливих привілеїв з використання свого відкриття, але він здобуває повагу і визнання як автор відкриття.

У рамках наукової етики особливого значення набуває проблема коли вчений при інтенсивних заняттях науковою діяльністю відривається від реального світу. Інколи вчені намагаються значно перебільшити особистий внесок порівняно з діяльністю своїх колег. Це породжує безліч проблем, що проявляються в проведенні наукової полеміки, і призводить до порушення наукової коректності й наукової етики. Вчений виступає як постачальник спеціалізованих знань, він компетентний у своїй досить обмеженій дисциплінарній галузі й відповідає лише за достовірність пропонованих знань, а не за наслідки їх практичного використання.

Він не має права публікувати неточні і неперекбнливі наукові результати, а також оприлюднювати результати в ненаукових виданнях з метою досягнення популярності. Не слід повторювати свої наукові публікації для збільшення їх кількості. Вчений має бути об'єктивним в оцінці власних досягнень. Преса, радіо та телебачення можуть використовуватися для пропагування наукових досягнень, але не власної особи.

Важливою етичною рисою вченого має бути організований скептицизм. Він повинен піддавати всебічній критичній перевірці як свої відкриття, так і чужі. Слід критикувати роботу у разі виявлення її помилковості.

У сучасній науці особливої гостроти набули питання, що стосуються не стільки норм взаємодії всередині наукового співтовариства, скільки взаємовідносин науки і вченого із суспільством. Вчений повинен усвідомлювати,

що ефективність науки оцінює суспільство. Він несе моральну відповідальність за наслідки своєї діяльності, що можуть впливати на розвиток людства чи природи. Вчений повинен протидіяти отриманню результатів, що суперечать принципам: гуманізму, відмовою у співпраці, попередженням про можливі негативні наслідки, інформуванням громадськості, зокрема наукового співтовариства, про можливі негативні наслідки використання наукових досягнень і необхідність її запобіганню. Це коло питань часто позначають як проблему свободи наукового пошуку й соціальної відповідальності вченого.

Свобода в науці - це свобода вибору наукових напрямів дослідження, концепцій, гіпотез, парадигм, проблем і методів їх розв'язання та насамперед це свобода думки і слова.

Свобода наукової творчості у своїй основі повинна мати високий професіоналізм. Учений має захищати свободу наукової думки, засуджувати цензуру щодо наукової творчості та будь-які намагання монополізувати ті чи інші напрями науки.

Вчений несе відповідальність за виникнення небезпеки для окремої людини, суспільства, економіки чи шкоди для природи від використання неперевіраних нових наукових знань. Наукове дослідження має проводитися так, щоб не зашкодити навколишньому середовищу.

Якщо цього неможливо уникнути, вплив людини має бути зведений до мінімуму, а середовище після завершення дослідження відновлене до його первинного стану.

Норми наукової етики рідко формуються у вигляді спеціальних переліків і кодексів. Як правило, вони-передаються молодим дослідникам від їх учителів і попередників. Відомі спроби виявлення, опису й аналізу цих. норм. До нього часто вдаються, головним чином, у філософії і соціології науки.

Етичні норми охоплюють найрізноманітніші сторони діяльності вчених: процеси підготовки і проведення досліджень, публікацію наукових результатів, проведення наукових дискусій, коли стикаються різні погляди.

Вчений має виступати експертом тільки у сфері своєї компетенції відповідно до власних знань і досвіду й дотримуватись принципу рівності під час проведення експертного розгляду. Будь-яка дискримінація на підставі національності, статі, раси, політичних поглядів чи культурної та соціальної приналежності є несумісною з цим принципом. Свою думку про роботу та наукові досягнення колег учений висловлює чесно, чітко та неупереджено. Як вишукано, ввічливі та схвальні, так і упереджено негативні висловлювання є неприпустимими. Підготовка об'єктивного критичного висновку має бути обов'язком, від виконання якого вчений не має права ухилятися.

Вчений несе персональну відповідальність за чесну та об'єктивну оцінку кандидатських і докторських дисертацій. Виступаючи в ролі опонента під час захисту дисертаційних робіт, він має бути неупередженим. За недотримання цих вимог учений позбавляється права виступати опонентом.

Під час обговорення-результатів виконаних досліджень, наукової полеміки з певних наукових проблем і концепцій та висловлювання критичних зауважень учений повинен дотримувати принципів рівноправності, фактичної обґрунтованості та достовірності. Принцип рівноправності гарантує рівні права всім учасникам дискусії чи полеміки незалежно від наукових ступенів і звань. Принцип фактичної обґрунтованості виключає необ'єктивну критику. Принцип достовірності забороняє будь-які перекручування з метою приниження або дискредитації.

У ході проведення експертного розгляду вчений має зберігати незалежність і не піддаватися тиску при підготовці та виголошенні висновків. Обираючи кандидатів для проведення дослідження чи на інші наукові посади, вчений як експерт має, об'єктивно оцінювати претендентів. Він не повинен надавати перевагу своїм учням, представникам своєї наукової школи тощо. При конфлікті інтересів учений повинен ставити загальні інтереси науки вище за інтереси особистості чи своєї установи.

Підготовка має включати основні етичні стандарти та норми науки. Наукові співробітники і викладачі мають бути взірцем моральності для молодих учених у ставленні до науки та до авторських прав.

Для наукової праці вчений добирає співробітників тільки на основі неупередженої оцінки їхніх інтелектуальних, етичних і персональних рис. Він повинен протидіяти всім проявам протекціонізму, корупції і дискримінації. Взаємини із співробітниками вчений будує на принципах справедливості, виявляє доброзичливість і підтримку своїм учням та оцінює кожного з них об'єктивно. Як керівник наукової школи він має сприяти службовому зростанню підпорядкованих йому співробітників відповідно до їхньої кваліфікації і ставлення до праці. Керівник наукової школи не перекладає на своїх співробітників виконання завдань, які повинен виконувати сам; він зобов'язаний обґрунтовувати, але не нав'язувати членам наукової школи своє наукове бачення проблеми.

Керівник наукової школи має з повагою ставитися до членів школи й до їхнього вільного та критичного мислення; не повинен перешкоджати спілкуванню своїх учнів з іншими вченими та науковими інституціями; з членами інших наукових шкіл. Він поважає їхнє право на вільне об'єднання, самоврядування та членство в колегіальних академічних організаціях, прислухається до думки наукового співтовариства щодо тематики, методів і форм проведення досліджень.

Тема 4. Академічна доброчесність у дослідницькій діяльності

1. Академічна доброчесність у проведенні наукових досліджень.

2. Роль доброчесності у забезпеченні достовірності та надійності наукових результатів.

3. Види та наслідки плагіату, фальсифікації, фабрикації даних, а також методи запобігання цим порушенням.

4. Академічне письмо як етичний аспект наукової роботи, правила цитування, стилістичні вимоги та технічні інструменти для перевірки текстів на унікальність.

5. Види плагіату, його наслідки та ефективні стратегії для уникнення плагіату у наукових текстах.

1. Академічна доброчесність у проведенні наукових досліджень.

Дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає:

- посилання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право;
- надання достовірної інформації про результати досліджень та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність;
- контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти.

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливим освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їх індивідуальних потреб і можливостей);
- посилання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право;
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності.

Порушенням академічної доброчесності вважається:

- академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;

формою академічного плагіату є самоплагіат, що полягає у відтворенні без посилання на джерело інформації власних раніше опублікованих текстів;

- фабрикація – фальсифікація результатів досліджень, посилань, або будь-яких інших даних, що стосуються освітнього процесу;

- обман – надання завідомо неправдивої інформації стосовно власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу;

- списування – використання без відповідного дозволу зовнішніх джерел інформації під час оцінювання результатів навчання;

- хабарництво – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна чи послуг матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної вигоди в освітньому процесі.

За порушення академічної доброчесності педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники закладів освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності:

- відмова у присудженні наукового ступеня чи присвоєнні вченого звання;

- позбавлення присудженого наукового ступеня чи присвоєного вченого звання;

- позбавлення права брати участь у роботі визначених законом органів чи займати визначені законом посади.

За порушення академічної доброчесності здобувачі освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності:

- повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо);

- повторне проходження навчального курсу;

- відрахування із закладу освіти (крім осіб, що здобувають загальну середню освіту).

За порушення академічної доброчесності педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники закладів освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності. Слід зазначити, що згідно з частиною сьомою статті 42 Закону України «Про освіту» види академічної відповідальності (у тому числі додаткові та/або деталізовані) учасників освітнього процесу за конкретні порушення академічної доброчесності можуть визначатися як спеціальними

законами, так і внутрішніми положеннями закладу освіти, за умови затвердження (погодження) основним колегіальним органом управління закладу освіти вченою радою – та погодження з відповідними органами самоврядування здобувачів освіти в частині їхньої відповідальності.

Прикладом імплементації принципів академічної доброчесності в освітнє та наукове середовище є підписання меморандуму 23 лютого 2018 року, в приміщенні МОН України з компанією Plagiat.pl, що дасть можливість українським ЗВО впродовж 5 років безоплатно використовувати сучасну систему для виявлення плагіату, зокрема з робіт, виконаних різними мовами.

2. Роль доброчесності у забезпеченні достовірності та надійності наукових результатів.

В умовах глобалізаційних процесів сучасного суспільства проблема академічної доброчесності набуває дедалі більшого значення. Стрімкий розвиток технологій та вільний доступ до продуктів інтелектуальної власності полегшують процес використання та поширення інформації, але разом з цим набувають усе більших обертів процеси запозичення, привласнення і використання чужих ідей та думок. Саме тому поглиблення та розширення знань з проблеми академічної доброчесності та впровадження отриманих знань та принципів на практиці є дуже актуальним та важливим завданням сучасного освітньо-наукового простору. Немоżliвий розвиток освіти та науки без дотримання стандартів та принципів академічної доброчесності, саме вона є показником розвитку суспільства. Академічна доброчесність є моральним ядром академічної культури. Ось чому пояснення основних засад академічної доброчесності здобувачам та молодим науковцям в процесі навчальної, виховної та наукової діяльності стає одним із найбільш важливих завдань. Академічна доброчесність є сукупністю етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової та творчої діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та наукових досягнень. Академічна культура не

може бути перенесена чи запозичена. Вивчення європейських практик є важливою основою для розробки власних методів та засобів зрощення та розвитку академічної культури, адаптованих до реалій соціально-економічного розвитку держави, правового регулювання даної проблеми та ментальності..

Практика навчальних закладів та наукових установ різних країнах світу показує доцільність існування значної кількості документів нормативного характеру як кодексів честі. У вітчизняній практиці вони теж використовуються, однак не завжди демонструють дієвість. Оскільки засвоєння принципів академічної доброчесності ґрунтується на органічній вбудові їх в мотиваційну структуру особистості. Якщо ж мотивація навчання першопочатково передбачає орієнтацію на формальні атрибуції вищої освіти (67% з опитаних), то навіть при інформованості про академічну доброчесність (53%), форми її порушення (39-77%) та при періодичних перевірках робіт на плагіат (52%) все ж 78% свідомо порушують принципи академічної доброчесності. Такі результати були отримані при проведенні соціологічного дослідження на вибірці 1928 різних закладів вищої освіти в межах проекту «Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку», реалізованого Східноукраїнським фондом соціальних досліджень та Інститутом соціально-гуманітарних досліджень ХНУ імені В. Н. Каразіна в 2015 році.

В дослідженні виявлено, що порушенню академічної доброчесності, сприяють: велика кількість письмових робіт, їхня однотипність, неактуальність змісту запитам сучасності, відсутність розуміння доцільності виконання, окрім накопичення балів.

Відповідно забезпечення академічної доброчесності має орієнтуватися на обмеження можливостей її порушення та усунення сприятливих для цього чинників. Викладачі мають акцентувати увагу на доцільності виконання завдань для професійної підготовки в цілому та майбутньої професійної діяльності, таким чином вбудовуючи їх у логіку розгортання професійного майбутнього. Завдання мають бути проблемними, актуальними з високою варіативністю та

диференційованістю оцінювання, а їх виконання має спиратися на творче мислення

. Дотримання засад академічної доброчесності є двостороннім процесом, в який включені викладачі та здобувачі.

Саме викладачі є прикладом і взірцем для наслідування. Відсутність єдиної позиції викладачів щодо порушень академічної доброчесності дезорієнтує здобувача, наштовхує на сумніви щодо вартості зусиль дотримання академічної доброчесності, адже це важчий шлях, підриває цінність проголошених загальноосвітніх стандартів академічного життя. Дотримання принципів академічної доброчесності сприятиме конкурентоспроможності вітчизняної класичної освіти та загальноуніверситетських стандартів в світовому освітньо-науковому просторі в умовах зростаючого запиту на практичну орієнтованість освітніх програм, розвитку інформаційних та комунікаційних технологій, глобалізаційних процесів в сучасному суспільстві. Лише на засадах відкритості, чесності, прозорості та толерантності може відбуватися продуктивна співпраця та взаємодія всіх учасників освітньо-наукового процесу.

Завдання створення нових технологій покладається на науковців, які повинні рухати країну вперед. Якщо дослідити будь-яку галузь, то можна відзначити певну тенденцію, що коли галузь стає занадто великою, з'являються проблеми з контролем людей, що працюють в ній. Частими стають випадки зловживань робочим становищем, недоліками в інструкціях чи правовій сфері. Насамперед, це можна віднести до проявів наукової недоброчесності, випадки якої, нажаль, зустрічаються. Зловживання недоліками системи призводить до того, що деякі науковці рухають уперед не науку, а себе, при цьому отримуючи привілеї та наукові звання, результати яких не мають корисного змісту для розвитку науки в цілому. Часто можна почути про випадки плагіату в наукових роботах, отримання великих рейтингів, за рахунок самоцититування та підключення адмінресурсу, видання журналів з платними статтями, зміст яких ніким не перевіряється. Усе це, створює багато безглуздої роботи, на якій держава втрачає величезні кошти, а наукова сфера країни не отримує нічого

корисного. Усе це створює можливості стверджувати, що наукова доброчесність, її поширення, популяризація та підтримка – це актуальна проблема. Якщо працівники наукової сфери будуть керуватися її принципами, це дозволить країні зробити істотні кроки вперед.

3. Види та наслідки плагіату, фальсифікації, фабрикації даних, а також методи запобігання цим порушенням.

Плагіат, це визначення відомо людству з давніх давен, адже в усі часи люди намагалися копіювати поведінку, спосіб роботи в тих, в кого виконання тієї чи іншої задачі виходить краще. Це було логічно та правильно, коли мова йшла про робітників таких видів праці, результати якої будуть залежати лише від вправності ремісника та його досвіду.

Проте, нині розвиток людства пішов далеко вперед, та наукова спільнота зорганізувалася таким чином, що найбільш ефективного розвитку можна досягти тільки при умові розвинення власних унікальних думок та унікальних розробок. Ґрунтуючись одна на одній, буде створюватися своєрідне дерево посилянь на попередній досвід, його переосмислення та широке розгалуження у вигляді гілок з новими розробками. Проблема плагіату створює вузли в цих гілках, адже розгалуження переривається, й більшість ідей «ходить по колу», не приносячи ніякої користі. Це дозволяє стверджувати, що плагіат – це не тільки порушення авторських прав, але й непотрібна робота, яка потребує витрат, але не рухає науку вперед, і як результат, призводить до зниження рівня життя, та послаблення позицій країни у світі.

З іншого боку, існують автори, які не займаються плагіатом, проте їх все одно можна віднести до людей, що порушують принципи академічної доброчесності. Це науковці, які не бажають створювати якісні наукові роботи, а пишуть, в кращому випадку, статті низької якості, а в гіршому, взагалі займаються псевдонаукою.

Наприклад, останнім часом, широкого поширення набувають, так звані, «хижацькі видання», основним завданням яких, є публікація «наукових» статей та матеріалів за гроші. Знаючи перелік цих видань, недоброчесні автори можуть

за певну оплату, отримати публікацію. З іншого боку, доброчесні автори можуть також опублікувати свої матеріали там, проте через наявність великої кількості низькоякісних статей, ці публікації зможуть зробити для них антирекламу, чи додати інших проблем.

Потрібно наголосити на тому, що академічна доброчесність стосується не лише якості освіти – вона напряду впливає на те, яких громадян виховує система вищої освіти в країні, які цінності закладаються під час навчання у ЗВО та яким є «секрет успіху» в суспільстві. Чи це важка і наполеглива праця, яка допомагає досягати успіхів як окремій людині, так і країні в цілому, чи це обман, шахрайство та сумнівна спритність, які потім стають нормами суспільних відносин і тягнуть країну на дно.

Дотримання академічної доброчесності для здобувачів вищої освіти передбачає:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливим освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їх індивідуальних потреб і можливостей);
- посилання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право;
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності.

Для педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників важливим є:

- посилання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень, відомостей;

- дотримання норм законодавства про авторське право; надання достовірної інформації про результати досліджень та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу)
- діяльність;
- контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти;
- дотримання загальноприйнятих етичних норм; дотримання норм Конституції і законів України.

Деталізований перелік порушень академічної доброчесності учасниками освітнього процесу. Закон України «Про освіту» визначає основні види порушень академічної доброчесності та відповідальність учасників освітнього процесу за такі порушення. Зокрема, відповідно до ч. 4 ст. 42 Закону, порушеннями академічної доброчесності є академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, обман, хабарництво та необ'єктивне оцінювання. Цей перелік може бути доповнений спеціальними законами, зокрема, Законом України «Про вищу освіту». Закон не надає закладам освіти права розширювати перелік порушень академічної доброчесності. Але вони у внутрішній системі забезпечення якості вищої освіти мають деталізувати зміст порушень, що визначені законами, а також можуть визначати інші порушення академічної етики.

Академічна відповідальність, окрім випадків, безпосередньо визначених законами, може передбачатися лише за конкретні порушення, що відповідають передбаченим законами видам та визначені внутрішніми регуляторними документами закладу.

Деталізований перелік порушень може включати такі порушення (цей перелік не є вичерпним):

1. Академічний плагіат: плагіат фрагментів письмових робіт та повних текстів; плагіат ідей, даних, моделей, ілюстрацій тощо; відсутність належних посилань за відсутності привласнення авторства; помилки цитування.

2. Самоплагіат: • дуплікація публікацій – публікація однієї і тієї самої наукової роботи (цілком або з несуттєвими змінами) в декількох виданнях, а також повторна публікація (цілком або з несуттєвими змінами) раніше оприлюднених статей, монографій, інших наукових робіт як нових наукових робіт;

- дуплікація наукових результатів – публікація повністю чи частково одних і тих самих наукових результатів у різних статтях, монографіях, інших наукових працях як нових результатів, які публікуються вперше;

- подання у звітах із виконання різних наукових проєктів тих самих результатів як таких, що отримані при виконанні відповідного проєкту;

- повторне подання здобувачами освіти письмових робіт, які вже подавалися як звітність із інших дисциплін, без дозволу викладача;

- агрегування чи доповнення даних – суміщення раніше опублікованих і нових даних без їх поділу з відповідними посиланнями на попередню публікацію;

- повторний аналіз раніше опублікованих даних без посилання на попередню публікацію цих даних та раніше виконаного їх аналізу.

3. Фабрикація:

- наведення у письмових роботах здобувачів та в наукових роботах вигаданих чи неперевірених даних, зокрема статистичних даних, результатів експериментів, розрахунків чи емпіричних досліджень, фотографій, аудіо- та відеоматеріалів тощо;

- посилання на вигадані джерела інформації або навмисне посилання не на справжнє джерело;

- приписування іншим особам текстів, думок чи ідей, яких вони не висловлювали чи не публікували.

4. Фальсифікація:

- необґрунтоване корегування результатів власних наукових досліджень чи виконання навчальних завдань (таке, що не базується на повторних чи додаткових дослідженнях, вимірюваннях або розрахунках, виправленні виявлених помилок тощо);
- наведення у письмових роботах здобувачів та в наукових роботах свідомо змінених літературних даних та даних, отриманих із інших джерел; зокрема, статистичних даних, результатів експериментів, розрахунків чи емпіричних досліджень, фотографій, аудіо- та відеоматеріалів тощо без належного обґрунтування причин і зазначення методики їх корегування;
- наведення неповної або викривленої інформації про апробацію результатів досліджень та розробок.

5. Обман:

- включення до співавторів наукових публікацій осіб, що не брали кваліфікованої участі в їх підготовці;
- невключення до співавторів наукових публікацій осіб, що брали кваліфіковану участі в їх підготовці;
- подання як результатів власної праці робіт, виконаних на замовлення іншими особами, або робіт, стосовно яких справжні автори надали згоду на таке використання;
- здавання або представлення різними особами робіт з однаковим змістом як результату власної навчальної діяльності;
- написання чужих варіантів завдань на контрольних заходах;
- використання системи прихованих сигналів (звукових, жестових та ін.) при виконанні групових контрольних заходів з однаковими варіантами;

- несамотійне виконання завдань у випадках, коли не дозволяється отримання допомоги, або не зазначення інформації про отриману допомогу, консультації, співпрацю;
- проходження процедур контролю знань підставними особами;
- симуляція погіршення стану здоров'я, хвороби з метою уникнення контрольних заходів;
- надання відгуків або рецензій на наукові або навчальні роботи без належного проведення їх експертизи.

6. Необ'єктивне оцінювання:

- свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти;
- невчасне повідомлення здобувачів освіти про систему оцінювання результатів навчання;
- застосування системи оцінювання, що не відповідає декларованим цілям та завданням теми, дисципліни, практики, освітньої програми тощо;
- відсутність об'єктивних критеріїв оцінювання.

Відповідальність за порушення академічної доброчесності. Основні види відповідальності педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників за порушення академічної доброчесності.

Ступінь серйозності порушень може відрізнятися за видами порушень, їх повторюваністю, видами робіт (поточні письмові завдання, підсумкова атестація з дисципліни, підсумкова атестація на певному рівні освіти, дисертації, монографії, наукові публікації, наукові звіти тощо) та ін.

Основні види відповідальності педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників за порушення академічної доброчесності встановлює ч. 5 ст. 42 Закону України «Про освіту». До них належать:

- відмова у присудженні наукового ступеня чи присвоєнні вченого звання;
- позбавлення присудженого наукового (освітньо-творчого) ступеня чи присвоєного вченого звання;
- відмова в присвоєнні або позбавлення присвоєного педагогічного звання, кваліфікаційної категорії;
- позбавлення права брати участь у роботі визначених законом органів чи займати визначені законом посади.

Ч. 6 ст. 42 того ж Закону визначає основні види відповідальності здобувачів освіти за порушення академічної доброчесності, якими є:

- повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо);
- повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми;
- відрахування із закладу освіти (крім осіб, які здобувають загальну середню освіту);
- позбавлення академічної стипендії;
- позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання.

Види академічної відповідальності учасників освітнього процесу, встановлені спеціальними законами та внутрішніми положеннями закладу вищої освіти. Закон передбачає (ч. 7 ст. 42), що додаткові та/або деталізовані види академічної відповідальності учасників освітнього процесу за конкретні порушення можуть встановлюватися спеціальними законами та внутрішніми положеннями закладу вищої освіти.

В такому випадку має бути дотримана процедура затвердження цих положень. Зокрема, вони мають бути затверджені (погоджені) вищим колегіальним органом громадського самоврядування закладу, а також органами студентського

самоврядування та науковими товариствами здобувачів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених в частині їх відповідальності.

Із огляду на те, що деталізований перелік порушень може бути значним за обсягом, доцільно поділити їх на 3–5 груп залежно від серйозності порушення і визначити можливі види академічної відповідальності окремо для кожної з цих груп.

Заклади вищої освіти можуть створювати реєстри порушень академічної доброчесності (а також інших порушень) учасниками освітнього процесу. Додатково до визначених законом видів академічної відповідальності заклади вищої освіти можуть застосовувати:

- усне зауваження від викладача або уповноваженого представника адміністрації (керівника кафедри, факультету тощо);
- попередження про можливість притягнення до академічної відповідальності;
- скерування на додаткове навчання з питань академічної доброчесності;
- повторне виконання завдання;
- зниження оцінки за виконання завдання;
- внесення постійного чи тимчасового запису до реєстру порушень академічної доброчесності (цей запис може бути доступний потенційним роботодавцям, закладам вищої освіти при прийомі на навчання або на роботу, а також в інших визначених внутрішніми регуляторними документами випадках);
- усне чи письмове повідомлення юридичної або фізичної особи, яка здійснює оплату за навчання, про факт порушення;
- виключення з рейтингу претендентів на отримання академічної стипендії або нарахування штрафних балів у такому рейтингу;
- позбавлення почесних звань, нагород, стипендій тощо, присуджених закладом вищої освіти;
- позбавлення права голосу у колегіальних органах управління закладу вищої освіти або обмеження права на участь у роботі таких органів на певний термін;

позбавлення права брати участь у конкурсах на отримання фінансування наукових досліджень, стипендій, грантів тощо;

- відрахування чи звільнення.

Застосування заходів академічної відповідальності в закладі освіти. Слід враховувати, що окремі види відповідальності можуть водночас бути видами дисциплінарної чи адміністративної відповідальності.

В такому разі, вони можуть застосовуватися лише у випадках та у порядку, визначених законами України. Деякі з передбачених Законом видів порушень академічної доброчесності водночас можуть розглядатися як кримінальні злочини, адміністративні чи дисциплінарні правопорушення.

Академічна відповідальність не є юридичною відповідальністю. Вона є відповідальністю перед академічною спільнотою за порушення її етичних норм. Тому притягнення учасника освітнього процесу до юридичної відповідальності або звільнення його від юридичної відповідальності з nereабілітуючих підстав не є підставою для автоматичного звільнення цієї особи від академічної відповідальності.

Застосування заходів академічної відповідальності має сенс, якщо учасники освітнього процесу розуміють зміст чинних норм, підстави і процедури притягнення до академічної відповідальності. Тому за інших рівних умов санкції за одні й ті самі порушення для здобувачів молодших курсів мають бути м'якшими, ніж для здобувачів старших курсів і, тим більше, для педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників.

Заклад вищої освіти має забезпечити навчання всіх учасників освітнього процесу, насамперед, здобувачів вищої освіти з питань забезпечення академічної доброчесності.

Важливою умовою забезпечення академічної доброчесності є створення чітких і зрозумілих процедур розгляду справ та прийняття рішень стосовно імовірних

порушень. Також мають бути визначені органи чи особи, компетентні приймати рішення з цих питань.

Рішення про притягнення учасника освітнього процесу до академічної відповідальності має базуватися на доказах, а не на припущеннях. Особа, яку звинувачують, повинна мати всю необхідну інформацію стосовно того, у чому саме і на яких підставах її звинувачують. Їй має бути забезпечено можливість участі на всіх етапах розгляду справи, а також можливість подання апеляції на прийняте рішення у визначеному внутрішніми нормативними документами порядку.

4. Академічне письмо як етичний аспект наукової роботи, правила цитування, стилістичні вимоги та технічні інструменти для перевірки текстів на унікальність.

Основою академічного письма є металінгвістичні вміння і навички, тобто вміння читати і розуміти текст, аналізувати його, читати написане критично, формулювати індивідуальну, авторську і конкретну позицію тощо.

Академічне письмо має справу з теоріями і причинами, що регулюють процеси і практику в повсякденному житті, а також досліджує альтернативні пояснення цих подій.

Для культури наукової мови більш характерним є дотримання правил і норм літературної мови, відповідно до наукового стилю. Однак лише у межах академічного письма можливий дискурс, пошук найбільш влучної конструкції для передачі авторської ідеї.

Таким чином, академічне письмо має на меті навчити вас висловлювати та обґрунтовувати свої власні ідеї за допомогою короткого, переконливого і зручно організованого наукового тексту. Його вивчення сприятиме вашому особистому фаховому зростанню з одного боку, а з іншого уможливить ліквідацію великого масиву плагіату, що панує зараз в українській освіті на всіх рівнях.

Західні фахівці виділяють три підгрупи вмінь, необхідних для успішного оволодіння навичками академічного письма:

- академічна грамотність (читання, усна і письмова мова з урахуванням мети висловлювання; вираження думок за допомогою інструментарію дискусій і досліджень);

- інформаційна грамотність (визначення інформаційних потреб і пошук джерел інформації; їх оцінка і переробка);

- міжкультурна грамотність (знання про різні культури, зокрема про традиції і цінності).

Зазначені вміння можна визначати і як структурні елементи поняття академічне письмо у межах вищої освіти. Найскладнішими і структурно, і власне як процес опанування, є інформаційна та академічна грамотність.

Найбільш поширеними видами академічних текстів для здобувачів є есе (франц. *essai* – спроба, начерк), тези, наукова стаття, курсова/дипломна роботи.

Визначаючи поняття «текст» і «академічний текст» помітним є розрізнення цих понять у наукових розробках вітчизняних і зарубіжних науковців. Порівнюючи визначення поняття тексту у лінгвістиці, очевидними стають певні спільні риси:

- текстом є мовленнєве утворення чи масив;
- форма тексту – усна і письмова;
- наявність зв'язків: тематичних, логіко-змістових, граматичних, стилістичних.

Текстові притаманна лінійність.

«Текст – це письмове або усне цілісне утворення, що становлячи лінійну послідовність висловлень, об'єднаних тематичними, логічними, смисловими, сюжетно-композиційними та формально граматичними зв'язками, виступає комунікативною одиницею».

«Текст (від лат. *textum* – тканина, сплетіння, поєднання) – це писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність висловлень, об'єднаних у тематичну і структурну цілісність.

Отже, текст виступає обов'язковим складником комунікативного процесу, допомагає фіксувати, зберігати і передавати інформацію в просторі й часі».

«Текст – це закінчене мовленнєве утворення, змістова, структурнограматична єдність, що об'єктивована в усній або писемній формі, характеризується замкнутістю, зв'язністю, різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку і має певну прагматичну настанову».

Поруч із поняттям текст, значно ближчим до поняття «академічний текст», стоїть визначення поняття «дискурсу», під яким розуміється навіть найменше мовленнєве висловлювання (утворення), що є більшим за фразу, передбачає продукування і відповідно наявність адресата і адресанта, що має на меті вплив на адресата.

Дискурс – це поняття більш різнопланове, ніж текст, адже співвідноситься з категоріями логіки, психології, філософії й спрямоване на людину, її досвід, знання, інтелектуальний рівень, спосіб вираження знань про навколишній світ.

Під текстом розуміємо абстрактну, формальну конструкцію, під дискурсом – різновиди її актуалізації.

Поняття «дискурс» включає і динамічний процес мовної діяльності, що вписаний у певний соціальний контекст, і результат у вигляді тексту.

Ознаками академічного дискурсу дослідники називають такі:

- професійна спрямованість (відповідність текстів і повідомлень вимогам учасників спеціальної комунікації);
- креативність (реалізація творчих можливостей мовної особистості);
- верифікативність (істинність інформації);
- полілогічність (текст як фрагмент професійного полілогу);
- селективність (виокремлення конкретного адресата для інформації);
- замкненість (рівень професійної компетенції мовця як ключ для доступу до інформації);
- нециклічність (максимальна вичерпність у викладі інформації);
- мовна нормативність;
- стилістична розшарованість тощо.

Тож, логічніше буде говорити про цілісність і принципи саме такого утворення, а не просто тексту.

Найпростішим принципом організації академічного тексту є принцип тріади.

Тріада є класичним логічним прийомом, який використовується з найдавніших часів – недарма три компоненти так часто зустрічаються в прислів'ях, міфах і висловах філософів.

По-перше, тріада легко запам'ятовується. Якщо перерахувати сім предметів і попросити когось повторити їх по пам'яті, то вже невеликої паузи між перерахуванням і проханням повторити буде досить, щоб випробуваний щось забув або переплутав. Три ж компоненти пам'ять витримає легко.

По-друге, тріада допомагає організувати думки логічно в три зручних для самого автора блоки. Наприклад, за ступенем важливості: життя і здоров'я громадян, соціальна захищеність, економічна стабільність; або в причинно наслідковому порядку: економічна стабільність, соціальна захищеність, життя і здоров'я громадян – все залежить від логіки тексту.

Таким чином, тріада допомагає організувати зміст так, щоб читач зміг легко і правильно сприйняти думку автора.

По-третє, як видно з наведених прикладів, логічна організація передбачає не стільки вичленовування трьох компонентів, скільки їх систематизацію, тобто узагальнення та впорядкування.

Практично будь-яку ідею можна при певному зусиллі розкласти на три складових (наприклад, зміст, адресат і призначення наукового тексту), розглянути в трьох аспектах (наприклад, соціальні, економічні та психологічні проблеми медійної революції) або простежити в три етапи (наприклад, розробка проєкту, його реалізація та оцінка ефективності).

Бувають, звичайно, випадки, коли необхідно розглянути чотири, п'ять або навіть сім компонентів. В такому випадку автор повинен відразу поставити читача до відома, що мова піде, наприклад, про п'ять стадій аналізу, причому перерахувати їх в окремому абзаці, а потім представити їх в тексті в тій же послідовності.

При цьому йому необхідно буде скористатися відповідними сигналами переходу і починати опис кожної нової стадії з нового абзацу словами типу: «Четвертою / Наступною / Завершальною / Нарешті, останньою стадією аналізу є ...» У цьому випадку читач не зіб'ється і зможе пропустити не цікаві для нього частини тексту, не втрачаючи логіки викладу і загального розуміння тексту.

Інколи в академічному тексті неможливо виконати умови тріади за браком третього компоненту. У такому випадку можна скористатися бінарним принципом організації, однак такий текст ні до чого не веде і нічого нового не пропонує. Більше того, така організація тексту в принципі не годиться для цілеспрямованого порівняння.

Досліднику важливо зрозуміти, які саме сторони слід порівняти і за якими критеріями. Тоді частин буде стільки, скільки критеріїв (точніше, блоків критеріїв) вибрано, і в кожній частині буде проводитися і порівняння, і протиставлення, і проміжний висновок. Значить, перш ніж братися за текст, потрібно буде виділити критерії, організувати їх переважно в три блоки і впорядкувати за ступенем важливості або в іншій логіці.

Єдність організації тексту і принцип тріади в рівній мірі відноситься до великих і малих текстів, суто наукових і науково-популярних, навчальних.

Переконавшись в ефективності і зручності принципу тріади в організації ідей дослідника, розглянемо його дію в моделюванні академічного тексту.

Така проста метафорична модель уможливорює з одного боку, наочно уявити текст як громадський продукт, а з іншого – виявити принципову різницю між тим, що зазвичай пишуть здобувачів і тим, що вони повинні писати, якщо хочуть стати справжніми дослідниками.

Отже, уявіть собі гамбургер і, зібравши воєдино всі наявні у вас уявлення про текст, позначте кожен його елемент в термінах академічного письма. Зверху і знизу гамбургера уявляється булочка, при чому розрізана навпіл, що цілком відповідають вступові і висновкам. Саме хлібна частина гамбургера утримує всю страву в цілісності, утворюючи певну рамку.

Проте, булочка – це не гамбургер, інакше кажучи, вступ і висновок – це не сам по собі текст, а спосіб організації його змісту. Верхня частина булочки часто усипана кунжутом чи просто апетитно виблискує, а значить уже у вступі треба зацікавити читача. Основу гамбургера складає м'ясна частина – котлета, і в гамбургер моделі вона відповідає вашим креативним ідеям, позиції. Якщо їх немає, то немає і наукового (академічного) тексту. Іншими словами, рамка залишиться порожньою.

Однак просто котлета в булочці – теж не гамбургер. Там є ще й гарнір, який робить його смачним і «їстівним». Це підтримка ваших ідей, яка дозволяє читачеві засвоїти зміст. Якщо цих ідей немає, то ніякі факти (статистика, цитати, приклади та ін.) їх не замінять, точно так само як гарнір не може замінити собою м'ясо. Читач замість котлети отримає вінегрет в булочці і, природно, відчує себе обдуреним.

Крім того, симетрія елементів гамбургер-моделі свідчить про те, що вступ і висновок міцно тримають текст. Вступ повідомляє про те, які саме ідеї і в якому порядку будуть розвиватися автором, а висновок представляє читачеві висновки з цих ідей. Таким чином, у вступі, основній частині й висновках ідеї будуть представлені в одному і тому ж порядку.

Наприклад, якщо ідей три, то у вступі вони можуть бути перераховані як три проблеми в певному логічному порядку (наприклад, пріоритетність), потім ці три проблеми будуть розглянуті і вирішені в тій же послідовності в основній частині тексту і, нарешті, узагальнені і представлені в вигляді трьох висновків взаємопов'язано – перший, другий і третій.

Розглянуту метафору організації тексту відноситься саме до есе, тобто до навчального науково-дослідного тексту.

Есе як академічний, тобто навчальний науковий або науково-дослідний текст. Про його складові мова буде йти у наступних темах.

Центральна модель побудови есе, яку можна в схожих варіантах знайти майже в кожному закордонному підручнику з академічного письма, описує так зване п'ятиабзацне есе (five-paragraph essay).

Зв'язок цієї моделі з гамбургер моделлю очевидна, але це вже не метафора і не ілюстрація, а справжня модель тексту. Вона має свої обмеження, оскільки великий академічний текст більший і складніший, зате вона дуже зручна для відпрацювання базових умінь академічного письма і є першим етапом на шляху до написання більш складних і серйозних робіт.

Отже, в основі п'ятиабзацного есе лежить вже знайомий нам принцип тріади: текст складається з трьох частин (вступ, основна частина, висновок), а основна частина складається з трьох абзаців, кожен з яких розвиває один з трьох аспектів основної ідеї у відповідному порядку. У тому ж порядку основні аспекти ідеї доцільно навести у вступі, і всі три аспекти у вигляді висновків доцільно навести в заключній частині. Вигнуті стрілки зліва показують цей розвиток.

Крім того, кожен абзац має схожу структуру: в ньому є головне (вступне) речення, розвиток даного аспекту ідеї (легко здогадатися, що в ідеалі воно

Введення, вступ – Інтрига – Постановка проблеми

Перший абзац: розвиток 1 аспекту – Початкове речення – Обґрунтування (факти, пояснення) – Заключне речення, проміжний висновок (бажано)

Другий абзац: розвиток 2 аспекту – Початкове речення – Обґрунтування (факти, пояснення) – Заключне речення, проміжний висновок (бажано)

Третій абзац: розвиток 3 аспекту – Початкове речення – Обґрунтування (факти, пояснення) – Заключне речення, проміжний висновок (бажано)

Заключна частина – Заключний коментар – Перелік висновків за аспектами 1-3 – Перспектива досліджень (рекомендація, оцінка, прогнозування) Що будеш доводити чи Доведи чи поясни це До яких висновків ти прийшов і що з цього слідує повинно спиратися на три факти) і бажано заключне речення, завдання якого – здійснити зв'язний перехід до наступного абзацу і аспекту.

Звичайно, це ідеальна структура, і в реальному тексті не завжди все так симетрично і врівноважено. Короткі вертикальні стрілки в середині моделі

показують теж певні взаємозв'язки. Легко здогадатися, що ідеї, висловлені в академічному тексті, не виникають нізвідки і не йдуть в нікуди.

По-перше, ще до роботи з текстом у автора є деякі знання, уявлення і думки, тобто власна позиція, яка і спонукає його писати (верхня стрілка), наявні знання і сформована точка зору є результатом опрацьованої інформації.

По-друге, письменник не повинен ухилятися від теми і викладу власної позиції, яка пов'язує частини (абзаци) тексту і рухає думку від вступ до висновку (проміжні стрілки). І нарешті, висновки, до яких приходить письменник, мають певну мету за межами тексту (нижня стрілка).

Оскільки це суспільний продукт, то читач повинен винести з нього щось нове, хтось може змінити свою позицію, а крім того, висновок може мати на увазі подальші дії або дослідження – перспективу дослідження. Таким чином, модель наочно демонструє, як організація тексту робить його цілісним і цілеспрямованим.

Тепер, коли ми розглянули центральну модель базового академічного письма, корисно звернутися до ще однієї чудової системи, яка демонструє цілісність і цілеспрямованість тексту, але на більш високому рівні риторики і композиції.

Ця система охоплює текст у всій його метамовній і мовленнєвій складності і спирається на три ключових поняття. Називаються вони фокус, організація і механіка.

Фокус академічного тексту будується за принципом правильного налаштування на предмет. Поставивши перед собою завдання розглянути якусь проблему, ви повинні розуміти, що це за проблема, чому її потрібно розглянути, і чим результат вашого розгляду може бути цікавий або корисний читачам (колегам, професійному співтовариству, вашим однокурсникам).

У поле вашого зору обов'язково будуть потрапляти й інші, часом близькі до предмету дослідження проблеми або просто цікаві факти, але відволікатися на них ви не повинні. Один текст – одне завдання, одну тезу у введенні, один висновок у висновку. Кількість аспектів проблеми або аргументів, що

підтримують лінію доказів, може бути різним, але всі вони повинні мати пряме відношення до справи.

У нашій моделі це умовно показують центральні стрілки. Друге – це організація тексту. Наша модель у вигляді блоків і бічних стрілок, звичайно, наочна, проте в житті все не так просто (предмет риторики і композиції).

Припустимо, ви знаєте, що саме і на основі яких аргументів або методів ви доводите, проте все це якось не стикується: одному фрагменту ніяк не знайдеться місця, інші два не хочуть «склеюватися» між собою, а вступ розходиться з висновком.

Можливо, «зайвої» деталі зовсім не повинно бути в цьому тексті, а в місці нестиковки не вистачає ще однієї деталі, про яку ви не подумали. Зрозуміло, організація будується навколо фокусу і допомагає логічно впорядкувати і організувати виклад. Іншими словами, організація тексту подібна інженерній конструкції, на якій тримається вся будівля. Подібні питання конструювання текстів ми з'ясовували в курсі «Риторика».

І нарешті, третє – це механіка. Сюди потрапляє вся «матеріально-технічна» частина: слова, якими ви користуєтеся, синтаксис, граматики і частково стилістика.

Погана механіка здатна зіпсувати навіть найорганізованіший і розумний текст. Він буде просто нечитабельним – наприклад, перевантаженим спеціальною термінологією, громіздкими реченнями, жахливими словосполученнями. Або, навпаки, виявиться набором рубаних, примітивних фраз і розмовних зворотів. До речі, слова-зв'язки або «сигнали переходу» (такі як «по-перше», «з іншого боку» або «навпроти») відносяться не стільки до механіки, скільки до організації тексту і, зрозуміло, допомагають утримати фокус.

Таким чином, як базова модель академічного письма, так і аспекти риторики і композиції допомагають нам бачити текст як неподільне ціле і працювати з ним нелінійно.

5. Види плагіату, його наслідки та ефективні стратегії для уникнення плагіату у наукових текстах

Поняття про академічний плагіат. Основні види й особливості академічного плагіату. Вживання терміна плагіат (від лат. «plagio» – викрадати), а в основному – звинувачення в його використанні. Британська енциклопедія визначає плагіат як дію, в ході якої те, що написано іншою особою, видається за своє власне. На сьогоднішній день не існує єдиної класифікації видів плагіату, як і не існує єдиного загальноприйнятого його визначення.

Проте, загалом, залежно від обсягу запозиченого матеріалу, можна виділити три основні види плагіату:

- 1) копіювання чужої роботи з її подальшим оприлюдненням під своїм іменем;
- 2) представлення сукупності власних і запозичених джерел без належного їхнього цитування;
- 3) перефразування чужої роботи без належно оформленого посилання на оригінального автора або видавця.

Спочатку плагіат визнавався у двох областях – академічній та журналістській. Якщо говорити, про академічний плагіат, то він є різновидом плагіату в цілому, а його особливість – поширення в освітньому середовищі. Відповідно до ч. 4 ст. 42 Закону України «Про освіту», академічний плагіат – це «оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства».

Аналогічне формулювання містить ч. 6 ст. 69 чинного Закону України «Про вищу освіту». Суттєво інше визначення надає Закон України «Про авторське право і суміжні права».

Відповідно до п. в) ст. 50, плагіатом є «оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору».

Академічний плагіат – навмисне відтворення повністю або частково (викладачем, докторантом, аспірантом або здобувачем) для виправдання витрачених бюджетних коштів або коштів замовника у друкованій або електронній формі чужого наукового твору, опублікованого на паперовому або офіційно оприлюдненого на електронному носії, привласнення результатів чужої інтелектуальної праці без посилання на автора.

Зокрема, академічний плагіат має деякі особливості. Його головною ознакою є функціонування в академічній, тобто науково-освітній сфері. Звідси впливають інші його характеристики і параметри. Передусім, слід зазначити, що освіта і наука не можуть існувати та розвиватися без постійного освоєння наукової спадщини.

Що стосується навчальної сфери, то тут знайомство здобувачів зі здобутками науковців. У науковій діяльності дослідник теж керується не тільки вільним польотом своєї фантазії. Кожне якісне дослідження базується на ретельно опрацьованому науковому доробку попередників. Отже, необхідність запозичень певною мірою міститься у самій природі наукового пізнання.

У західному світі склалась своєрідна класифікація академічного плагіату. Сайт однієї з найвідоміших у світі антиплагіатних програм TurnItIn запропонував документ «10 Types of Plagiarism», що становить собою перелік видів академічного плагіату (ранжованих за ступенем тяжкості й частотою появи в текстах), укладений на основі результатів опитування близько 900 викладачів ЗВО світу.

1. Clone («Submitting another's work, word-for-word, as one's own»): копіювання, точне відтворення (слово в слово) чужого тексту й видавання його за свій.

2. CTRL-C («Containing significant portions of text from a single source without alterations»): містить значну частину тексту одного джерела без змін.

3. Find – Replace («Changing key words and phrases but retaining the essential content of the source»): зберігається основний зміст джерела зі зміною ключових слів і фраз.

4. Remix («Mixing paraphrased material from multiple sources»): парафрази матеріалів кількох джерел упорядковуються так, щоб текст виглядав цілісним.

5. Recycle («Borrowing generously from one's previous work without citation») – це, по суті, дублювання автором власних результатів («самоплагіат»), значних шматків раніше опублікованих текстів без посилань.

6. Hybrid («Combining perfectly cited sources with copied passages without citation») – це бездоганне поєднання цитованих джерел і скопійованих абзаців без посилання.

7. Mashup («Mixing copied material from multiple sources») – це мікс, змішування скопійованих матеріалів із кількох джерел.

8. 404 Error («Citing non-existent sources or including inaccurate information about sources») – «Помилка 404»: текст містить посилання на неіснуючі джерела, недостовірні відомості про джерела.

9. RSS Feed («Including proper citation of sources but containing almost no original work»): текст має належне оформлення цитат, але майже не містить оригінальних думок.

10. Re-tweet («Including proper citation but relying too closely on the text's original wording and/or structure»): текст містить належне цитування, але, по суті, дублює формулювання та/або структуру первісного (оригінального) тексту.

Отже, академічний плагіат можна визначити як використання, оприлюднення і привласнення результатів інтелектуальної діяльності інших учасників освітнього процесу без посилань на авторів.

Сьогодні накопичено, систематизовано та узагальнено багато знань про плагіат різних видів та його об'єктивну природу, які критично проаналізовані та постійно оновлюються.

З позицій неокласичного економічного підходу плагіат може розглядатись як раціональна злочинна поведінка осіб, що прагнуть максимізувати корисність

своїї діяльності. В цьому контексті ухвалення рішення про порушення законів за своєю логікою є аналогічним ухваленню рішення про вибір однієї з декількох альтернатив поведінки.

Передбачається, що інтенсивність злочину зменшується при збільшенні строгості покарання й імовірності застосування покарання. Плагіатити чи дотримуватись академічної чесності – це результат раціонального вибору здобувача відповідно оцінці витрат і результатів. Соціологічний підхід до плагіату розглядається головним чином з точки зору аналізу відхилень.

Причини девіантної поведінки соціологи шукають у різних напрямках: у недосконалості людської природи і різних вадах людей; у їх біологічних і психологічних особливостях; у соціальних умовах життя.

Відхилення автоматично не включає особу здобувача-плагіатора в реєстр маргінальності або аморальності. В. Парк пов'язував концепцію маргінальності людини не з особовим типом, а з соціальним процесом.

Маргінальність виступає результатом інтенсивних процесів соціальної мобільності. При цьому перехід з однієї соціальної позиції в іншу уявляється індивідові як криза. Підтверджується теза про те, що відхилення не є результатом непорозуміння, нестачі знань або конфліктів, а є результатом навчання, що дозволяє людям використовувати технічні, реляційні та раціональні способи дії.

Вихідним пунктом стає відповідальність здобувачів, як інтегративна якість, що характеризує: здатність дотримуватися у своїй поведінці й діяльності загальноприйнятих у даному суспільстві моральних та правових норм; вміння ефективно виконувати рольові обов'язки та відповідати за власні дії, активно займатися самостійною роботою; здійснювати самоконтроль. У системі вищої освіти у якості пересічних заходів боротьби з плагіатом відпрацьована досить широка методична база.

Першим і сучасним напрямком боротьби є визначення плагіату за допомогою комп'ютерних програм (вони відрізняються між собою об'ємом бази даних до яких звертаються та обсягом можливих операцій).

В Україні існує розроблена та впроваджена антиплагіаторська програма для перевірки дисертаційних робіт. Також існують безкоштовні комп'ютерні програми як окремі так і інтегровані у веб-сторінки. Вони дозволяють перевірити вказаний текст, файл на плагіат у середовищі Інтернет.

Іншими заходами протидії виступають більш традиційні методи такі як: написання студентських робіт рукописно, написання на основі конкретних джерел, кількість посилання на джерел у тексті тощо.

Дієва система запобігання плагіату і боротьби з ним має бути орієнтована на впровадження нових управлінських підходів до організації освітньої та наукової діяльності студентської молоді, до формування ціннісних пріоритетів, що забезпечують підвищення якості освіти, мотивацію освітньої діяльності, а також відповідальності учасників освітнього процесу за результати діяльності.

Проведені в українських ЗВО опитування показали, що: Переважна більшість здобувачів (понад 90%) використовує плагіат в тій чи іншій формі. Знання про те, що їхні дії є плагіатом, майже не спиняє здобувачів від використання плагіату в своєму навчанні.

Академічне середовище є толерантним до плагіату, більш толерантним, ніж до інших форм академічного шахрайства. На сьогодні не існує правових механізмів урегулювання практик використання здобувачами плагіату. Ці норми досить розмиті прописані і в університетських Положеннях.

Єдині санкції що загрожують сучасному плагіатчику – низькі бали або їх відсутність та не допуск на сесію. Наявних інституційних норм контролю недостатньо для регулювання будь-яких форм академічного шахрайства, насамперед плагіату.

Огляд програм, які спрямовані на виявлення плагіату. Програми для перевірки тексту на унікальність (безкоштовні):

1) Advego Plagiat <http://advego.ru/plagiat/> Одна з кращих і найшвидших програм для перевірки будь-яких текстів на унікальність. Для перевірки тексту, досить просто його скопіювати у вікно з програмою і натиснути кнопку

перевірки, сайти, де знайшлися такі ж частини тексту, відображаються в нижньому вікні програми.

2) Etxt Antiplagiat <http://www.etxt.ru/antiplagiat/> Аналог Advego Plagiat, при цьому перевірка тексту триває довше і перевіряється він більш ретельно. Зазвичай, у цій програмі відсоток унікальності тексту нижче, ніж у багатьох інших сервісах. Користуватися ним так само просто: спочатку потрібно скопіювати текст у вікно, потім натиснути кнопку перевірки. Через десятку-другий секунд програма видає результат. Онлайн сервіси перевірки на плагіат.

3) ANTIPLAGIAT <http://www.antiplagiat.ru/> – ідея сервісу полягала спочатку в перевірці на плагіат курсових та дипломних робіт. Він дійсно корисний для здобувачів і аспірантів, але дуже слабенький при перевірці звичайних текстів.

У загальному і цілому, можете користуватися для будь-якої початкової перевірки на унікальність, але до результатів варто ставитися з підозрою. Краще підкріпити їх результатами в інших системах. Без реєстрації можна перевіряти за раз до 5000 символів, що цілком прийнятно і цього навіть майже завжди вистачить, але можна і зареєструватися.

4) CONTENT-WATCH <http://www.content-watch.ru/text/> – ще один онлайн сервіс. При перевірці на унікальність він використовує власний алгоритм пошуку, в Інтернеті сайти можуть містити матеріали повні або часткові копії заданого тексту. Реєструватися для перевірки на сайті не потрібно.

На основі запропонованих варіантів підраховується загальна унікальність тексту у відсотках, а також унікальність щодо кожної знайденої сторінки з збігами. Є можливість подивитися, які частини тексту були знайдені на кожній з проаналізованих сторінок. При цьому існує відмінна можливість ігнорувати певний сайт.

До обмежень відноситься довжина тексту до 3000 символів (розширюється до 10.000 символів після реєстрації); до 5 запитів в день на одного користувача (20 після реєстрації).

5) TEXT.RU <http://text.ru> – за заявами розробників, це найбільш просунутий сервіс. Він здійснює перевірку на плагіат онлайн за алгоритмом, який вміє наступне: захищати від неякісного рерайта зі зміною кожного п'ятого чи четвертого слова (в текстах, написаних так само, буде виявлений високий відсоток збігів з першоджерелом); також він виявляє просту перестановку слів, фраз і пропозицій місцями; не допоможе і зміна відмінків, часів і інших граматичних категорій слова; не зіграє ролі додавання в вихідне речення нових слів.

Виходить, що це найкраще з того, що можуть запропонувати онлайн сервіси. Безкоштовна онлайн перевірка тексту, реєструватися не потрібно. Працює дуже швидко, після перевірки надає звіт з відсотком унікальності, числом знаків з проблемами і без них.

6) <http://antiplagiat.su/> Дуже проста і швидка перевірка. Реєструватися не потрібно, але і чекати від сервісу понад інформативності теж не потрібно. Після перевірки, з'являється просте вікно в якому показаний ваш текст і його унікальність. До речі, перевіряти можна і текст, і текстові файли. Для перевірки матеріалів англійською мовою на плагіат є така добірка безкоштовних онлайн ресурсів:

1. <http://www.plagtracker.com/>
2. <http://www.scanmyessay.com/>
3. <http://www.plagscan.com/seesources/analyse.php>

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Рускуліс Л. Академічна доброчесність: навч.-метод. посіб. Миколаїв: Іліон, 2022. 86 с.
2. Браталан В.П., Гуцаленко Л.В., Здирко Н.Г. Професійна етика : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 252 с.
3. Економічна культура та професійна етика : навч. посіб. Практикум. Київ : НАСАО, 2023. 169 с.
4. Академічне письмо та доброчесність : навч.-метод. посіб. / автори-укладачі : І. Насмінчук, Л. Громик. Кам'янець-Подільський : ЗВО «ПДУ», 2024. 256 с.
5. Академічне письмо : навч. посіб. / укладачі : Т. М. Костирко, С. В. Ларенкова, І. В. Бондар, М. С. Жигалкіна. Миколаїв : НУК, 2022. 116 с.

Додаткова

6. Budnyk O., Protas O., Voloshchuk H., Berezovska L., Yablon L., Rusakova O. Current challenges in the conditions of Distance Education: Inquiry Based Learning. Revista Inclusiones. ISSN 0719-4706. Vol. 8. Número Especial. Enero – Marzo, 2021, pp. 210-222.
7. Кравець В.М., Кумеда Т.А., Петрова Г.М., Підвисоцький В.В. Професійна етика науково-педагогічного працівника : мультимедійний навч. посіб. URL: https://arm.naiau.kiev.ua/books/profesiina_etyka/info/lec_penpp.html
8. Сушик І.В., Сушик О. Г., Мартинюк Я.М. Етика бізнесу : навч. посіб. Луцьк : РВВ Луцький НТУ, 2019. 268 с.
9. Ділова українська мова: навч. посіб. / С. В. Литвинська, А. В. Сібрук, Г. І. Онуфрійчук, Х. М. Стецик. Київ: НАУ, 2021. 124 с.
10. Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених : кол. моногр. / за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтярьової. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. 169 с.

11. Сібрук А.В., Литвинська С.В. Стилiстичнi фiгури як конектори лiнгвiстичної композиції наукового тексту. Інформація, комунікація, суспільство 2021: матеріали 10-ї Міжнародної наукової конференції ICS-2021. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2021. С. 121-122

12. Тицька Я. «Академічна доброчесність» та «академічна відповідальність» у забезпеченні якості освіти. Теорія держави і права. 2018. № 11. URL:

http://pgpjournal.kiev.ua/archive/2018/11/37.pdf?fbclid=IwAR1Wlkari53ulbpqyI4aCADNwUF2fwVMMueh2HdpOnVuxg7PBUEsnSN_WuXY

13. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556- VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

14. Про авторське право і суміжні права від 01.09.2022 р. №2811-IX : Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855>

15. Положення про порядок виявлення та встановлення фактів порушення академічної доброчесності здобувачами вищої освіти. СМЯ НАУ ПР 06.30 (14) – 01 – 2021. URL: <https://nau.edu.ua/site/variables/news/2022/1/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%20%D0%B8.pdf>.

Інформаційні ресурси

1. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>
2. Офіційний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <http://www.kmu.gov.ua>
3. Сайт «Мережа аналітичних центрів України». URL: <http://www.intellect.org.ua>